

ŽINIOS APIE

NEFORMALIUS JUDĖJIMUS

Turinys

Įvadas. Studijų ratelis – kas tai?	1
Demokratija	4
Kaip suprantame demokratiją?	4
Demokratijos abėcėlė.	5
Demokratijos istorija.	6
– Tradicinės demokratijos valstybės	6
– “Trečioji” Europa	7
Žmogaus teisės	8
Aktyvus pilietiškumas	9
Neformalūs demokratiniai judėjimai	10
Neformalių demokratinų judėjimų atsiradimas	10
Neformalūs demokratiniai judėjimai ir vietinė/nacionalinė valdžia	11
Neformalūs demokratiniai judėjimai Švedijoje	13
Neformalūs demokratiniai judėjimai Latvijoje	15
Neformalūs demokratiniai judėjimai Lietuvoje	21
Neformalūs demokratiniai judėjimai ir pilietinė dvasia	26
Nauji Laikai, nauji judėjimai	28
Aktyvūs piliečiai	28
Feministinis judėjimas	28
Visuomeniniai judėjimai	30
Nevyriausybinių organizacijos	31
Demokratinės organizacijos - grėsmė ar palaikymas	32
Visuomeniniai judėjimai ir žiniasklaida	
Globali žurnalistika	
Teisė į demonstracijas	
Šalininkai	37
Riausių organizacijos	37

Šį projektą rėmė Europos Sąjungos programa GRUNDTVIG.

Šio projekto turinys nebūtinai turi atitikti ES poziciją ir už ją ES neatsako.

Ižanga

Visi Europos Sąjungos šalių piliečiai gyvena vadovaujami dviejų lygiagrečių politinių sistemų – savo valstybės ir Europos Sąjungos. Dėl to neišvengiamai kyla įvairių nesusipratimų ir klausimų apie demokratiją ES. Todėl labai svarbu, kad kiek galima daugiau piliečių turėtų galimybę suprasti ir daugiau sužinoti apie pagrindinius demokratijos principus. Tai ypač reikalinga būsimų narių bei šalių kandidačių piliečiams.

Šis darbas – tai keturios skirtingos temos, skirtos Europos Sąjungai įkurti bei plėtrai suprasti. Temos:

- Žinios apie demokratiją;
- Žinios apie neformalius judėjimus;
- Žinios apie istoriją;
- Žinios apie Europos valiutų sąjungą.

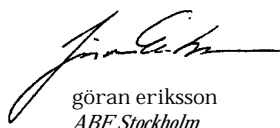
Kiekvienai šių temų nagrinėti buvo sudaryta studijų knyga. Knygos sudarytos taip, kad iš jų būtų galima mokytis studijų rateliuose. Studijų ratelio metodo esmė – savišvieta, žinių perpratimas bei patirties pasidalijimas su kitais grupės nariais. Šios keturios knygutės buvo sudarytos bendradarbiaujant septynioms darbo grupėms iš šešių šalių vykdančios ES projektą. Darbo grupės atstovauja skirtingoms NVO. Tai – ABF Stokholmas, ABF Gėteborgas, „Arbeit und Leben“ Hamburgas, TSL Helsinkis, AHL Talinas, RuAF Ryga ir Lietuvos darbo žmonių švietimo draugija.

Ši knyga – tai viena iš keturių studijų knygelių serijos, nagrinėjanti Europos valiutų sąjungą (EVS). Ji sudaryta iš šešių skyrių, stengiantis panagrinėti dažniausiai kylančius klausimus apie EVS bei jos įtaką atskiriems individams ir kasdieniam gyvenimui.

Metodas, kurį siūlome šioje studijų knygutėje, – tai vienas iš būdų pagilinti žinias bei paskatinti domėtis Europos Sąjunga. Kita vertus, studijų ratelis yra vienas pigiausių būdų pasiekti daug žmonių ir kuo puikiau tinka įvairaus socialinio išsivystymo šalyse.

Ši knygutė – tai trijų darbo grupių, ABF Gėteborge, RuAF Rygoje ir Lietuvos darbo žmonių švietimo draugijos, bendro darbo rezultatas. Tai padaryti buvo nelengva ir kartu įdomu, bendradarbiaujant su skirtingų šalių, kultūrų bei požiūrių žmonėmis.

Nuoširdžiai dėkojame darbo grupių nariams, prisidėjusiems savo idėjomis, medžiaga bei darbu, rengiant šią knygutę. Mes tikimės, kad studijų ratelių metodas, turintis senas tradicijas Skandinavijos šalyse bei šiaurinėje Europos dalyje, patrauks ir kitų Europos dalių gyventojus mokytis, siekiant daugiau sužinoti apie naujos Europos kūrimąsi.

göran eriksson
ABF Stockholm

giedre lelyte
LLES Vilnius

dzina termāne
RuAF Rīga

Bendradarbiavimo rezultatas tarp septynių grupių iš šešių šalių aplink Baltijos jūrą ES projekto rėmuose yra šios keturios studijų knygelės.

TSL
HELSINKI

AHL
ESTONIA

LLES
LITHUANIA

Studijų ratelis – kas tai?

Kaip mes mokomės? Kaip galima įgyti žinių? Kalbant apie tradicinį mokymąsi, dažniausiai įsivaizduojame savarankiškas studijas, kurias baigus laikomas egzaminas arba testas. Daugelis esame linkę mokyti dėl mokymosi, o ne sau.

Šis požiūris išliko nuo vidurinės mokyklos, universiteto bei darbo patirties. Kita vertus, tyrimais įrodyta, kad toks mokymasis ir įgytos žinios dažniausiai užmiršamos po egzamino...

Tačiau visiems žinoma, kad yra įvairių mokymosi formų. Viena jų – studijų ratelis. Studijų ratelio pagrindinis bruožas yra tas, kad žmonės savanoriškai susirenka bei kolektyviai sprendžia, kaip ir kokiais būdais jie kartu gilins žinias. Patys dalyviai susiplanuoja studijas, ieško informacijos, formuluoja klausimus, diskutuoja, analizuoja bei vertina pasirinktą temą ar pomėgius. Žmonės, labiau linkę mokyti individualiai, turėtų pasirinkti kitokią mokymosi formą.

Įsivaizduokime, kad esame suaugusių žmonių grupelė, norinti praplėsti tam tikros srities žinias bei tai daryti kartu. Studijų grupei nereikalingas mokytojas. Esmė ta, kad dalyviai patys aktyviai ieško žinių, o mokytojai jiems tik padeda. Tai dažniausiai pasitaiko mokantis tam tikrų dalykų, pvz., matematikos ar užsienio kalbų. Svarbiausia, kad mokytojas suprastų, jog jo vaidmuo studijų ratelyje yra kitoks nei paprastose mokyklose. Studijų ratelyje svarbiausia – kolektyvinis darbas, ieškant atsakymų į dalyviams svarbius klausimus. Pagrindinis tikslas nėra rasti atsakymus, kuriuos mokytojas jau žino. Pradedant dalyvių klausimais, ne tik gilinamos jų žinios, bet ir skatinamas pasitikėjimas savimi bei kitais studijų ratelio nariais.

Šalys, dalyvaujančiose šiame ES projekte, turi skirtingą studijų ratelių, kaip pateikta šiame įvade, patirtį. Ratelis gali būti ir papildoma mokymosi forma. Europos Sąjungoje manoma, kad labai svarbu skleisti studijų ratelio, kaip vieno suaugusiųjų švietimo modelių, idėją. Šis neautoritarinis mokymosi modelis turėjo didelę teigiamą įtaką demokratinės visuomenės vystymuisi Švedijoje. Olofas Palme, buvęs Švedijos ministras pirmininkas, kartais apibūdindavo Švediją kaip studijų gretelių demokratiją. Tuo jis norėjo pasakyti, kad studijų ratelyje dalyviai išmoksta išklausti kitus, apginti savo nuomonę, gerbti ir įsiklausyti į kitų nuomonę. Tai turėjo didelę įtaką demokratijos formavimuisi Švedijoje.

Be šios studijų knygutės, nėra jokių specifinių vadovėlių. Manoma, kad ji bus naudojama studijų ratelyje. Knygutėje yra daug klausimų, kurie susiję su pateiktais faktais. Klausimų tikslas – pradėti diskusijas arba paskatinti lyginti faktus, pateiktus knygelėje, su žiniomis, kurių įgijo dalyviai. Kadangi klausimų yra nemažai, reikia sugebėti pasirinkti, kurie jų bus aptariami ratelyje. Pasirinkite savo nuožiūra. Jei Jums atrodo, kad kai kurie klausimai nėra svarbūs, tiesiog juos praleiskite.

Aišku, Jūs taip pat galite pasirinkti, ką norite mokytis iš šios knygutės, o kokią informaciją rinksite individualiai ar mažose grupelėse prieš studijų ratelio susitikimus. Patirtis rodo, kad naudinga pakalbėti su žmonėmis ne per grupę. Kartais taip galite gauti vertingų žinių, kaip geriau organizuoti studijų ratelio darbą.

Įsidėmėkite, kad svarbiausia – tai ratelio dalyviai. Jų patirtis, pasaulėžiūra, smalsumas ir susidomėjimas sudaro sėkmingo mokymosi pagrindą. Studijų grupei reikalingas pirmininkas, kitaip tariant, koordinatorius arba vadovas. Jis dirba kartu, jo uždavinys – suburti grupę. Vadovas yra už kitus atsakingesnis, kad ratelyje viskas vyktų sklandžiai, kad visi įsitrauktų, jis privalo paskatinti tyliuosius ir suvaldyti pernelyg dominuojančius dalyvius.

Studijų ratelio vadovas privalo žinoti ideologinius ir praktinius aspektus. Prieš pradėdamas gerai būtų padiskutuoti, kuo suaugusiųjų mokymas skiriasi nuo vaikų ir jaunimo. Taip pat svarbu, kad vadovas būtų susipažinęs su ratelio dinamika tiek socialiniu, tiek psichologiniu aspektu. Reikia žinoti, kokią įtaką individams turi darbas ratelyje.

Patirtis rodo, kad idealiausias studijų ratelių dalyvių skaičius – nuo septynių iki dešimt žmonių. Daugelyje ratelių šis skaičius įvairuoja nuo trijų iki dvidešimties. Jei būtų daugiau žmonių, ne kiekvienas galėtų įsitraukti. Ratelyje labai svarbu dialogas, o tai sunku pasiekti, jei jame per daug žmonių.

Vidutiniškai studijų ratelis susitinka kartą per savaitę 2–3 valandas laisvalaikio metu. Tarp susitikimų ieškoma informacijos bei savarankiškai ji apsvairstoma. Kartais vyksta ilgesni susitikimai savaitgaliais – tai leidžia išsamiau panagrinėti kylančius klausimus.

Kiek studijų ratelis turėtų trukti? Nėra vieno atsakymo į šį klausimą. Kai kurie rateliai negali susitikti daugiau nei tris kartus. Tačiau dažniausiai vyksta keletą mėnesių. Pasitaiko ratelių, išplėtusių studijuojamas temas ir vykstančių keletą metų.

Kadangi daugeliui žmonių studijų ratelio metodas yra naujas, labai svarbu, kad visi dalyviai suprastų, kas tai yra. Pristatant šį metodą, reikėtų paaiškinti, kad pagrindinė idėja – dirbti ir mokytis kartu. Pats ratelis turėtų pasirinkti mokymosi temą, medžiagą bei sudaryti veiklos planą. Taip pat reikia atsiminti, kad kartais privalu daryti pertraukas ir padiskutuoti, kaip sekasi dirbti drauge.

Prieš pradėdamas mokytis, būtų gerai kartu aptarti, ką jau perskaitėte. Ar įmanoma mokytis be mokytojų?
Kokie to pranašumai ir galimos nesėkmės?
Ar grupė sugebės pasirinkti norimus nagrinėti klausimus, naudodamasi vien šia knygute?

Demokratija

Kaip suprantame demokratiją?

Ši mokymosi knygelė didžiausią dėmesį skiria neformaliems demokratiniais judėjimams. Tokie judėjimai dažnai buvo neatsiejama demokratijos formavimosi dalis. Taigi pradėsime nuo to, kaip kiekvienas iš mūsų suprantame demokratiją.

Kaip jūs suprantate demokratiją?

Idėjų galite rasti žodynuose ar internete. Ar yra vienas demokratijos apibrėžimas? Ar jis tinkamas?

Demokratinės vertybės veikia mūsų kasdienį gyvenimą. Jos taip pat turi įtakos bendriems pilietiniams reikalams.

Demokratija gali būti suprantama kaip gyvenimo bei mąstymo būdas ir požiūris į kitus žmones. Taigi, laikantis tokio požiūrio, galima teigti, kad demokratija – tai socialinio bendravimo normų sistema. Ji veikia asmeninį gyvenimą, santykius tarp šeimos narių, giminių ir kaimynų. Taip pat šeimoje priimamus sprendimus ir darbo sąlygas.

Ar visi šeimos nariai turi vienodai įtakos priimant sprendimus?

Kas sprendžia? Ar vadovybė įsiklauso į darbuotojų nuomonę? Ar mokiniai turėtų daryti didesnę įtaką mokyklos gyvenimui, ne tik savo mokymosi klausimais? Ar moksleiviai galėtų daryti įtaką svarbesniems klausimams? Kokiems? Ar jie turėtų spręsti tokius dalykus, kaip mokyklos aplinka, maistas valgykloje, interjeras, finansai, mokomieji dalykai bei pedagoginiai klausimai? Ar tėvai turėtų tai kontroliuoti? Kokie tėvų įtakos pranašumai ir trūkumai? Ar didesnė kitų asmenų įtaka mažina mokytojų, direktorių ir mokyklos valdybos įtaką? Kaip reikėtų tai spręsti? Ar mes galime keisti savo gyvenimo sąlygas?

Vokiečių sociologas Jurgen Habermas pamėgino išsiaiškinti, kas yra demokratiška diskusija. Yra trys kriterijai:

- niekas nedominoja;
- kiekvienas turi elgtis sąžiningai;
- niekam neleidžiama imtis slaptos strategijos.

Ar sutinkate su šia nuomone? Gal ką nors norėtumėte pridurti?

Demokratijos abėcėlė

Demokratija yra glaudžiai susijusi su visuomene. Kas priima sprendimus – kur, kada ir kaip? Susirinkusiems žmonėms nėra paprasta sutarti priimant kolektyvinį sprendimą. Tokioje situacijoje sunku sutikti su kito nuomone. Tiesa, galima susitarti dėl bendrų principų. (Demokratija ir jos kritikai, Robert A. Dahl):

- A. Kiekvieno nuomonė turi būti vienodai gerbiama (pagarbos norma).
- B. Nepriklausomi suaugę žmonės yra linkę ginti savo interesus – tiek privačiame, tiek grupės gyvenime (nepriklausomybės taisyklė).
- C. Todėl jie yra pasirengę veikti priimant sprendimus (politinės lygybės principas).

Demokratijos abėcėlę sudaro penki demokratinės sprendimų tvarkos kriterijai. Tai demokratiniam procesams užtikrinti reikalingos sąlygos:

1. **Pilietybė visiems.** Visi suaugę grupės nariai yra piliečiai. Nė vienas negali būti ignoruojamas.
2. **Darbotvarkės kontrolė.** Piliečiai patys gali nuspręsti, kokius klausimus įtraukti į darbotvarkę.
3. **Lygiateisis dalyvavimas.** Kiekvienas turi lygias teises pareikšti nuomonę ir įtraukti rūpimus klausimus į darbotvarkę.
4. **Vienas pilietis, vienas balsas.** Priimant sprendimus, kiekvienas turi tokią pat įtaką. Visų nuomonės kartu – sprendimas.
5. **Supratimas.** Kiekvienas turi lygias teises suprasti svarstomą klausimą. Tai taikytina tiek kolektyvinėms, tiek asmeninėms problemoms.

Diskusija

Aptarkite Demokratijos abėcėlę ir penkis kriterijus. Ar visi grupės dalyviai su tuo sutinka?

Anksčiau buvo kalbėta apie demokratiją šeimoje, mokykloje bei darbo vietoje. Pamėginkite trumpai apibūdinti valstybę, teigiančią, kad ji yra demokratinė.

Kaip daugumai žinoma, žodis “demokratija” yra kilęs iš graikų k. Išvertus tai reiškia žmonių valdžią. Tai aiškiai rodė aplinkinių šalių žmonėms, kad Senovės Graikijoje 400 m. pr.m.e. valdė piliečiai. Tačiau tai netinka šiandieniniams standartams. Moterys, užsieniečiai, vergai, vaikai neturėjo demokratiškas teisių. Bet, palyginti su kitomis to meto valdymo formomis, tai buvo gana progresyvus valdymo būdas.

Beje, moterys turėjo laukti iki XX a. pradžios – daugelyje Europos šalių tik tada jos įgijo balsavimo teisę.

Ar matote skirtumus tarp žmonių daromos įtakos (kiek įtakos turėjo paprasti žmonės) 1900, 1920, 1940, 1960 metais ir dabar?

Kokia buvo situacija jūsų tėvų jaunystės laikais? O kai jūsų seneliai buvo jauni? Ką jie norėjo pakeisti? Galbūt jūs pažįstate ką nors, ką galėtumėte pasikviesti į studijų ratelį ir paprašyti papasakoti savo prisiminimus.

Daugelyje pasaulio vietų paprastų žmonių daroma įtaka yra daug didesnė nei prieš keletą dešimtmečių. Tačiau kai kuriose šalyse šis procesas pasisuko priešinga linkme. Nepaisant to, stiprūs judėjimai stengiasi tai pakeisti.

Žmonės, norintys ką nors pakeisti savo bendruomenėje, dažnai susirenka, stengdamiesi kartu kovoti už tai, kas jiems svarbu. Svarbūs sprendimai paprastai priimami demokratiškai.

Ar jūsų artimieji dalyvavo kokioje nors grupėje ar judėjime, kovodami dėl paprastų žmonių teisių?

Gal jie galėtų ateiti į studijų ratelį pasidalinti savo prisiminimais? Kokios buvo jų galimybės pasiekti tikslą? Kaip jie dirbo? Kokie buvo rezultatai?

Šios mintys apie demokratiją padeda pamatus pagrindinei knygelės temai – neformalūs judėjimai ir jų įtaka demokratijos formavimuisi. Prieš pereinant prie šios temos, dar reikėtų susipažinti su kova už demokratiją. Žinoma, šis pristatymas yra per trumpas tokiai didelei temai išnagrinėti.

Demokratijos istorija

Trumpai apibūdinkite, kaip demokratija plėtojosi jūsų šalyje.

Ar kiti studijų ratelio dalyviai sutinka su jūsų pateiktu įvykių aiškinimu? Jūsų nuomone, demokratija įvairiose pasaulio vietose sustiprėjo ar susilpnėjo? Kaip galima paaiškinti šį procesą?

Tradicinės demokratijos valstybės

Daugelyje Šiaurės Vakarų Europos, dar vadinamų tradiciškai demokratinių, valstybių demokratija plėtojosi laipsniškai per daugelį metų. Ji prasidėjo, kai valdžia iš monarcho perėjo parlamentui. Ilgą laiką balsavimo teisė buvo suteikta tik tam tikrai grupei žmonių. Po reformų XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje balso teisė buvo suteikta didesnei daliai suaugusių vyrų. Pirmiausiai vidurinėsios klasės, po to – darbininkų, o vėliau – ir moterims.

Daugumoje šalių išliko monarchija, bet pagrindinė valdžia buvo parlamento. Žvelgdami atgal į tuos laikus, kai vyrams ir moterims buvo suteikta balso teisė, matome štai ką: Suomija buvo pirmoji iš Šiaurės šalių (1905 m.), o Švedija – paskutinė (1918 m.). Nyderlandai, Belgija ir Prancūzija vystėsi panašiai, bet moterys galėjo pradėti balsuoti vėliau nei Šiaurės šalyse. Viename Šveicarijos kantonų moterims balsavimo teisė buvo suteikta tik 1990 m.

Daugelyje kitų Europos šalių totalitarinės ir nedemokratinės valdymo sistemos veikė iki šių dienų.

Trečioji Europa

Rytų Europoje demokratijos tradicijos yra silpnesnės. Kai kurie istorikai vadina šį regioną “trečiaja Europa”. Jau nuo Romos imperijos laikų susiformavo skirtumai tarp rytinės ir vakarinės žemyno dalies. Vakarinė Romos imperijos dalis žlugo ir suskilo į keletą valstybių, o rytinė išsaugojo vieną valstybę, kurios sostinė buvo Konstantinopolis, tai truko iki 1453 m., kai ją nukariavo turkai. Vakaruose Romos popiežius ilgus amžius buvo pagrindinė valdžia, jis varžėsi dėl įtakos su kelių skirtingų monarchijų valdovais. Rytų Romos imperijos galva visada buvo imperatorius ir Ortodoksų bažnyčios patriarchai jam paklūsavo. Kai kurie šaltiniai teigia, kad tam tikra prasme Rusija buvo Rytų Romos imperijos tąsa.

Aptariant demokratijos šaknis Europoje, buvo pabrėžta, kad popiežiaus valdžia buvo labai svarbi daugelyje Vakarų Europos valstybių. Taigi tai leido laisvai plisti idėjoms. Konkurencija tarp valdžios sukūrė areną pliuralistiniam mąstymui, taip reikalingą demokratijai. Iškilo klausimai, ar Ortodoksų bažnyčia galia paaiškinti totalitarizmo tradicijas Rusijoje. Bažnyčia Rusijoje pasyviai veikė tiek caro, tiek komunistų diktatūros laikais. Europos humanizmo, tolerancijos ir švietimo tradicijos neturėjo didelės įtakos Rusijos visuomenei.

Iš dalies tai galima paaiškinti ir tuo, kad Rusija ir kitos Rytų Europos šalys ilgą laiką buvo izoliuotos nuo kontaktų su Vakarų Europa. Tam įtakos turėjo ir kalbos barjeras, nevienoda ekonomikos plėtra ir caro bei komunistinė diktatūra, neleidusi deramai keistis patirtimi ir idėjomis. Taigi demokratijos idėjos ilgą laiką negalėjo daryti įtakos Rytų Europai taip, kaip Vakarų šalims.

Ar galima teigti, kad konkurencija tarp karalių ir popiežių Vakarų Europoje paskatino paprastus žmones mąstyti pliuralistiškai?

Ar sutinkate, kad kitokia įvykių seka Rytų Europoje neleido deramai plėtoti demokratijos tradicijoms?

Kokia grėsmė demokratijai išskyla mūsų laikais?

Ar įmanoma, kad Europoje vėl įsigaliojotų nacių, fašistų ar komunistų diktatūra?

Ką gali padaryti vyriausybės, vietinės valdžios institucijos, savanoriškos organizacijos, kovodamos su grėsmę demokratijai keliančiais veiksniais?

Svarbų vaidmenį įtvirtinant demokratijos idėjas gali atlikti mokyklos. Mokyklose susirenka jauni žmonės. Jaunimas vėliau bus atsakingas už pilietiškumo ugdymą. Visuomenėje mokykla yra tokia vieta, kurią lanko kiekvienas.

Kaip reikėtų pakreipti švietimą ir mokyklų vaidmenį, kad šios taptų demokratijos mokyklomis?

Ar užtenka jaunos žmonės mokytis demokratijos teorijos, ar demokratijos idėjos turėtų būti taikomos kasdieniame mokyklos gyvenime?

Žmogaus teisės

Demokratija remiasi supratimu, kad visi žmonės yra lygūs. Religijos filosofai ir debatų mėgėjai ginčijasi, ar visi žmonės buvo sukurti lygūs ir todėl mes visi turime tam tikras teises bei privilegijas, kurių niekas iš mūsų negali atimti. Šios teisės ir privilegijos yra sukurtos žmonijos ir jos yra aukščiau už bet kokius įstatymus.

Ar, jūsų nuomone, visi žmonės yra lygūs?

Ar visi turi prigimtines teises ir privilegijas?

Piliečių teises ir privilegijas apibrėžiančios taisyklės buvo kuriamos jau viduramžiais, pirmiausia – Anglijoje 1215 m. – Didžioji Chartija (Magna Charta Libertatum). Septynioliktame amžiuje suformuluoti ir tarptautinės teisės nuostatai. Radikalų grupuotės kėlė diskusijas dėl šių teisių pažeidimų bei kankinimų ir mirties bausmės panaikinimo. Kai Anglijos kolonijos Šiaurės Amerikoje paskelbė nepriklausomybę 1776 m., buvo pritarta pagrindinių žmogaus teisių deklaracijai. Ši deklaracija įkvėpė Prancūzijos revoliucionierius paskelbti panašią deklaraciją 1789 m. Dar vėliau Jungtinės Tautos (1948 m.) bei Europos Taryba (1950 m.) priėmė žmogaus teisių deklaracijas.

1 JT žmogaus teisių deklaracijos straipsnyje sakoma:

“Visi žmonės yra gimę laisvi ir lygūs. Jie apdovanoti protu ir sąžine ir turi elgtis vienas su kitu broliškai”.

Daug šių prigimtinių teisių yra būtinos neformalių judėjimų veiklai ir galimybių plėtotei. Mes aptariame nuomonės laisvę, kalbos laisvę, laisvę vienytis į organizacijas bei visuotinius susibūrimus. Dauguma šalių įsipareigojo užtikrinti šias teises, ratifikuodamos JT žmogaus teisių deklaraciją bei kitas svarbias tarptautines konvencijas.

Paimkite iš bibliotekos teisių deklaracijas ir palyginkite jų turinį.

Ar jūsų parlamentas yra priėmęs ir ratifikavęs kokią nors tarptautinę teisių deklaraciją?

Ar būtų įmanoma suvaržyti ar panaikinti žmogaus teises, demokratiškai priėmus tam tikrus nutarimus parlamente?

Aktyvus pilietiškumas

Yra keletas nuomonių, kaip demokratija turėtų plėtotis. Pagrindinis klausimas – kokia demokratijos forma priimtinesnė – tiesioginė ar netiesioginė? Kai organizacijos nariai susirinkimuose patys priima sprendimus, tai yra tiesioginė demokratija. Netiesioginė demokratija – kai sprendimus priima rinkta valdyba ar kokia kita organizacijos struktūra.

Apribota demokratija buvo paplitusi Senovės Graikijoje, o tiesioginės demokratijos formų justu senovės germanų bendruomenėse. Ilgą laiką tiesioginė demokratijos forma buvo labiausiai liaupsinama.

Mūsų laikais didelėse valstybėse ar organizacijose tiesioginės demokratijos būtų neįmanoma įgyvendinti. Todėl reikalingos netiesioginės demokratijos formos, paremtos tiesioginės demokratijos elementais, pvz., referendumai. Reikia pripažinti, kad tokiu atveju tarp rinkėjų ir išrinktų atstovų neišvengiamai atsiranda praraja – apie tai kalbama visose demokratinėse valstybėse.

Neformalūs demokratiniai judėjimai

Įvairiuose šios knygutės skyriuose pagrindinis dėmesys skiriamas ryšiams tarp demokratijos plėtros ir visuomenės bei aktyvių piliečių grupių. Šiame skyriuje išsamiausiai aptariama pagrindinė tema – neformalūs demokratiniai judėjimai.

Kas, jūsų grupės manymu, apibrėžia neformalų judėjimą?

Koks skirtumas tarp organizacijos ir neformalaus judėjimo? Kaip jūsų kalboje suprantamos ir vartojamos sąvokos “neformalus judėjimas”, “visuomeninis judėjimas” ir “pilietinė visuomenė”?

Neformalių demokratinų judėjimų atsiradimas

Daugelio šalių patirtis rodo, kad įvairios organizacijos ir asociacijos atlieka svarbiausią vaidmenį, padedant įtvirtinti demokratiją. Tokie organizacijose žmonės gali būti aktyvūs ir daryti įtaką visuomenės raidai.

XIX a. pabaigoje tokios visuomeninės organizacijos kai kuriose šalyse buvo vadinamos neformaliais demokratiniais judėjimais. Tuo metu gana ryškiai buvo pastebimas priešingas reiškinys – nedemokratinė visuomenė. Dominavo kapitalizmas ir iškilo naujos socialinės grupės ir jėgos, susijusios su industrializacija ir žemės ūkio racionalizacija. Didelė žmonių dalis persikėlė iš kaimo į miestus, kur buvo labai blogos socialinės sąlygos.

Savonoriškos organizacijos ėmė kurtis gana anksti, bet joms vadovavo aukštesnio luomo atstovai. Kai kurios organizacijos palaikė reformas, pvz., privalomo visuotinio mokymo įvedimą.

Naujos organizacijos atsirado plečiantis darbininkų klasei. Iš pradžių tos grupės kūrėsi kaip opozicija moderniai visuomenei. Kai kurios buvo revoliucingos, bet dauguma didžiausią dėmesį skyrė reformoms ir kovojo su “senosios visuomenės” atstovais.

Terminas “neformalus demokratinis judėjimas” egzistuoja visose Europos šalyse, bet jo reikšmė, keičiantis sąlygoms įvairiose šalyse, pasikeitė. Jo pradinė reikšmė – su visuomenės blygybėmis kovojantys žmonės. Vėliau kai kuriose kalbose buvo pradėtas naudoti terminas “socialiniai judėjimai” arba abu terminai vartojami kartu.

Neformalūs judėjimai turi skirtingus tikslus. Švedijoje pirmiausiai minimi religiniai, blaivybės, profesinių sąjungų ir politiniai judėjimai, taip pat judėjimai, atstovaujantys neformaliai švietimui, vartotojų kooperatyvams, ūkininkams, moterims, jaunimui, pagyvenusiems žmonėms, neįgaliesiems, sportui, taikai bei aplinkosaugai. Toliau pateiksime išsamesnius kai kurių judėjimų aprašymus.

Kokius neformalius demokratinus judėjimus galite išskirti savo šalyje?

Šalyse, kur įvairios organizacijos darė didelę įtaką demokratijai, buvo bandoma apibrėžti sąvoką “judėjimas”. Palyginkite, kaip ši sąvoka buvo apibrėžiama Švedijoje XX a. viduryje. Buvo nurodomi tokie bruožai:

1. **Ideologinės šaknys.** Judėjimo programa remiasi ideologija, kurios vertybės daro įtaką žmonių gyvenimui ir visuomenės formavimuisi.
2. **Savanoriška narystė.** Narystė yra savanoriška ir galima visiems norintiems.
3. **Integracija.** Judėjimas yra nepriklausomas nuo jokių institucijų ar verslo.
4. **Tęstinumas.** Judėjimas yra nuolatinė veikla, atspindinti neformalius interesus. Laikini judėjimai ar veiklos grupės nėra laikomi neformaliais judėjimais.
5. **Vidinė demokratija.** Judėjimas – tai demokratinė struktūra. Taigi totalitarinės ir religinės grupės nėra neformalūs judėjimai.
6. **Narių skaičius.** Didelė gyventojų dalis turėtų būti nariai arba palaikyti judėjimą, kad jis būtų laikomas neformaliu.
7. **Geografinis pasiskirstymas.** Judėjimas turi egzistuoti visose šalies vietose. Jei veikla sutelkta tam tikrame regione, tai nebus neformalus judėjimas.
8. **Socialinis turinys.** Judėjimas privalo turėti būstinę, kur jo nariai aptartų bendrus interesus, bendrautų ir būtų šviečiami ideologiškai.
9. **Socialiniai pokyčiai.** Judėjimo tikslas – pakeisti socialines sąlygas, atstovaujant didelei visuomenės grupei.

Taip pat egzistuoja ir kitų apibrėžimų. Kai kurie dalina judėjimus į interesų grupių (pvz. profsąjungų ar kooperatyvų) ar konceptualiuosius judėjimus (pvz. nonkonformistinis ar suaugusiųjų švietimo). Pastaraisiais metais ideologiniai judėjimai, siekiantys pasikeitimų visuomenėje, buvo atskirti nuo individualių pramoginių judėjimų.

Neformalūs demokratiniai judėjimai ir centrinė/vietinė valdžia

Kalbant apie neformalius demokratinus judėjimus, labai svarbu aptarti jų santykį su centrine ir vietine valdžia. Galima teigti, kad ne pelno organizacija demokratijos sąlygomis turėtų veikti be valdžios kišimosi ir be registracijos. Valstybės reikalavimai korporacijoms, fondams ir ekonominėms organizacijoms dėl nuostatų ir mokesčių neturėtų būti taikomi ne pelno organizacijoms, kadangi jos nedalyvauja finansinėje veikloje.

Dar labiau viskas gali komplikotis, jei valdžia ir organizacijos per daug suartės, jei vyriausybė remis jų veiklą finansiškai. Kai kurios šalys, kur stiprūs neformalus judėjimai bendradarbiauja su valdžios struktūromis, sulaukė kritikos, nes nepriklausomos organizacijos pamažu imamos kontroliuoti vyriausybės. Tai gi prarandamas svarbus demokratijos aspektas. Kitose šalyse, kur neformalus judėjimai nėra stiprūs, dalis jų veiklos organizuojama vadovaujant valdžios organams, korporacijoms ar fondams.

Kai kurie sociologai teigia, kad neformalus judėjimai sensta. Iš pradžių jie būna nauji, gyvybingi ir revoliucingi, bet po to išauga, išsiplečia ir galiausiai sustabarėja, praranda narius ir sunyksta...

Su kokiais neformaliais judėjimais jums teko susidurti?

Kaip jie veikia demokratijos, kultūrinio ir socialinio gyvenimo plėtrą?

Kokia yra neformalių judėjimų svarba šiandien? Ar vyriausybė ir/ar savivaldybė juos finansuoja ar kitaip remia? Ar jie turi būti užregistruojami, kad galėtų plėtoti savo veiklą?

Ar studijų ratelio nariai turi asmeninės darbo organizacijoje ar kokiame neformaliame judėjime patirties?

Ar manote, kad gausios organizacijos gali veikti demokratišką individo elgesį? Jei taip, tai kaip?

Kokios organizacijos yra ypač svarbios demokratijos raidai? Ar yra tokių organizacijų, kurios daro tam neigiamą įtaką? Kokią ir kaip?

Kokie yra artimo bendradarbiavimo su centrine/vietine valdžia pranašumai ir trūkumai?

Ar visada organizacija sustabarėja ir išnyksta, ar yra įmanoma ją atgaivinti?

Neformalūs demokratiniai judėjimai Švedijoje

Neformalūs judėjimai Švedijoje turėjo ir vis dar tebeturi didelę įtaką visuomenės raidai, palyginti su kitomis šalimis. Švedijoje nuo senų laikų visuomenė veikė vietinės ir religinės bendruomenės veiklą, galbūt dėl liuteroniško pareigos jausmo. Nuo seno Švedijoje pastebimas solidarumas su valdžia ir visi pasikeitimai visuomenėje buvo vykdomi laipsniškai, be revoliucijų. Tai galima paaiškinti istoriškai. Laisvieji valstiečiai, augant didikų valdžiai, palaikė karalių. Du amžius Švedijai pavyko išvengti karų ir okupacijos. Taip formavosi demokratiniai neformalūs judėjimai.

XIX a. Švedijoje vyravo ryškūs klasiniai skirtumai. Nedaug žmonių turėjo didesnę nei privalomą keturių klasių pradinį išsimokslinimą, įvestą 1842 m. Radikalios socialinių pokyčių idėjos į šalį atkeliavo iš Anglijos bei Vokietijos ir paplito tarp augančios darbininkų klasės. Nonkonformistų judėjimas iškilo kaip protestas prieš Švedijos valstybinę bažnyčią ir kovojo už aktyvesnį religinį gyvenimą, rengdami susitikimus Biblijos studijoms ir diskusijoms. Tokie privatūs religiniai susitikimai buvo uždrausti iki 1858 m. Blaivybės judėjimas iškilo tuo metu, kai sunkios gyvenimo sąlygos tapo stimulu vartoti alkoholinius gėrimus. Iš pradžių blaivybės ir darbininkų judėjimai bendradarbiavo, suteikdami žmonėms pradines žinias. Beje, studijų ratelių šaknys slypi blaivybės judėjimo veikloje.

Vartotojai, siekdami sumažinti plataus kasdieninio vartojimo prekių kainas, susibūrė į vartotojų kooperacijos judėjimą. Jie supirko akcijas bei ėmė steigti kooperatines parduotuves. Ūkininkų judėjimas prasidėjo, kai ūkininkai pradėjo kartu statyti bendras pienines ir skerdyklas. Sporto judėjimas, ilgą laiką vadovaujamas aukštuomenės, pasikeitė ir išplito – tapo daugiausiai narių turinčiu Švedijos judėjimu. Antrojoje XX a. pusėje sparčiai plėtėsi chorai, į kurių veiklą įsitraukė daug žmonių.

Darbininkų judėjimas buvo įtakingiausias neformalus demokratinis judėjimas, padaręs įtaką daugeliui šiandieninės Švedijos gyvenimo sričių. Jis prasidėjo XIX a., kai industrializacija, urbanizacija bei kapitalizmas atnešė vis blogėjančias darbo sąlygas bei socialinius darbo žmonių skirtumus. Darbo judėjime, taip pat kaip kituose, neformalus švietimas nuo pat pradžių turėjo didelę įtaką. Jo nariai rinkdavosi į studijų grupes, mat suprato, kad švietimas – tai svarbus ginklas klasių kovoje, reikalingas norint išsikovoti geresnę vietą visuomenėje. Daugelis Švedijos organizacijų, be pirmininko, sekretoriaus ir išdininko, dar turi ir švietimo organizatorių, kuris organizuoja studijų grupes bei palaiko ryšį su atitinkamomis švietimo organizacijomis.

Socialdemokratų partija Švedijoje buvo svarbiausia politinė jėga. Nuo 1932 m. ji buvo pagrindinė partija, sudaranti Vyriausybę.

Darbininkų judėjimas padarė įtaką daugelio žmonių gyvenimui. Dauguma jų gyveno daugiabučiuose namuose, todėl vis daugiau žmonių įsitraukė į namų bendrijų asociaciją. Profsąjungų narystė tradiciškai yra labai didelė dar nuo tų laikų, kai dauguma profsąjungų narių buvo socialdemokratų partijos nariai. Žmonės dalyvavo studijų ratelių veikloje, pirko teatro bilietus, knygas bei meno kūrinius per įvairias kultūros draugijas, priklausančias darbo judėjimui. Jie apsipirkdavo kooperatinėse parduotuvėse ir linksmindavosi Liaudies parke. Visos šios institucijos buvo darbo judėjimo dalis.

Dauguma šių organizacijų ir šiandien su mumis. Tačiau migracija, aukštesnis pragyvenimo lygis, švietimo plėtra, privačių namų statyba, moderni pramogų industrija ir kiti šiuolaikiniai dalykai susilpnino neformalius judėjimus ir jų nariai tapo “neištikimi” tradicinėms savo organizacijų idėjoms.

Penktajame dešimtmetyje vienas Švedijos politikas išskyrė tris svarbiausias neformalių judėjimų sritis:

- Jie turėtų būti piliečių mokykla bei galimybė juos pritraukti į vyriausybės bei vietinės valdžios veiklą,
- Jie turėtų atlikti vyriausybės ir savivaldybių funkcijas, pvz., organizuoti studijų grupių veiklą bei blaivybės judėjimą;
- Jie turėtų daryti įtaką, t.y. tai, ką mes šiandien vadiname lobizmu.

Šiandien sąlygos pasikeitė. Vis mažiau parlamento narių yra dalyvavę neformaliuose judėjimuose ar studijų rateliuose. Jie labiau tiki asmeniniu kiekvieno individo vystymusi nei kolektyvine veikla. Blaivybės judėjimas šiandieninėje vieningoje Europoje atrodo šiek tiek senamadiškas. Privačios konsultavimo tarnybos ir žiniasklaida kartais geriau už neformalius judėjimus sugeba daryti įtaką valdžios struktūroms.

Tačiau nevyriausybinė organizacijų veikla vis dar tebėra plati. Galima sakyti, kiekvienas švedas yra keleto skirtingų organizacijų narys. Daugiausia ta narystė simboliška – mokamas nario mokestis, palaikant organizacijos tikslą arba siekiant įgyvendinti asmeninius interesus. Palyginti su aktyviausiu įvairių judėjimų laikotarpiu, dabar švedai yra kur kas mažiau aktyvūs.

Neformalūs demokratiniai judėjimai Latvijoje

Latvijoje nevyriausybinės organizacijos apibrėžiamos kaip “organizacijos, įsteigtos siekiant vienyti žmones bendriems organizacijos tikslams, atsižvelgiant į jos įstatus bei nesiekiant pelno” (I. Nikolajeva “Kā sākt?”, Nevalstisko organizāciju rokasgrāmata” (“Kaip pradėti? Nevyriausybinių organizacijų vadovas”).

Šiuo metu Latvijoje yra keli tūkstančiai nevyriausybinių organizacijų (1998 m. buvo įregistruota 3698 visuomeninių organizacijų ir 532 ne pelno organizacijos. Dauguma jų nevykdo jokios veiklos arba neegzistuoja). Nevyriausybines organizacijos užtikrina individo teisę laisvai burtis į įvairias grupes, o tai yra demokratijos pagrindas. Ši teisė užtikrinta Latvijos Konstitucijos 102 skyriuje. Visuomeninės organizacijos reikalingos visuomenei, užkertant kelią despotizmui ir autokratijai. Demokratinėje visuomenėje turi veikti mechanizmas, užtikrinantis piliečių dalyvavimą priimančiam sprendimui. Tai įmanoma per rinkimus – procesą, garantuotą valstybės bei nevyriausybines organizacijas.

Dabar Latvijos NVO vadinamos “trečiuoju sektoriumi” (pirmasis sektorius – valstybė, antrasis – privatus). Dauguma NVO dar tik pradeda plėtotis – joms 5–7 metai. Į jas yra susibūrę apie 20 procentų gyventojų. Šis skaičius sumažėjo po 1991 m., kai beveik 54 procentai gyventojų priklausė bent vienai nevyriausybinei organizacijai. Šiandien nieko nebereikia įtikinėti, kokie yra “trečiojo sektoriaus” ar organizacijų pranašumai. Latvijos vaikų draugija, Europos judėjimas Latvijoje, visuomeninių organizacijų bendrija “Delna”, namų bendrijų draugijos ir daugelis kitų tik patvirtina: NVO reikalingos. “Trečiasis sektorius” įrodė, kad iniciatyvūs ir kūrybingi žmonės gali išspręsti visai visuomenei svarbius klausimus daug greičiau ir efektyviau nei valstybinės institucijos. Tačiau net labai sėkmingai veikiančios Latvijos NVO negali būti tikros, kad valstybė finansuos jų veiklą ateityje.

NVO statistikos centro duomenimis, apie 80 procentų Latvijos NVO veiklos yra finansuojamos užsienio fondų ir programų. Kiekvienais metais ji vis mažėja ir ateityje gali visai nutrūkti. Tai yra viena svarbiausių priežasčių, skatinanti ieškoti paramos savo šalyje.

Tik keletas NVO Latvijoje išsilaiko iš narių mokesčio. Tą lemia bendras žemas gyventojų pragyvenimo lygis. Kai kurioms visuomenės problemoms spręsti reikia milžiniškų lėšų, o vidurinioji klasė Latvijoje nėra tokia didelė, kad sugebėtų paremti šį poreikį.

Šiuo metu pagal Latvijoje galiojančius įstatymus organizacijos, įtrauktos į Finansų ministerijos sąrašus, gali gauti tam tikrą finansinę paramą iš mokyklų. Asmenims, norintiems paremti kokią nors organizaciją, yra taikomos labai nedidelės mokesčių nuolaidos, ir ši procedūra yra gana sudėtinga.

Latvijojē vis dar nēra sutvarkyta īstatymū bazē, reglamentuojanti NVO veiklā. Po ilgo bendro īvairiū nevyriausybinīū organizaciū darbo, parlamentui buvo pateiktas īstatymo projekts, labiau atspindintis NVO poreikius, tikslus ir pareigas.

Remdamiesi istorija, kokius neformalius judėjimus galėtumėte išskirti?

Pirmosios draugijos Latvijoje buvo įsteigtos vyraujant nedemokratinėi visuomenei.

Moravų brolijos judėjimas

XVIII amžius. Sunkiais laikais latvių valstiečiai negalėjo pasitikėti net Liuteronų bažnyčia. Beveik du trečdaliai kunigų buvo ateiviai iš Vokietijos, nelabai mokėję latvių kalbą. Dauguma iš jų pasižymėjo gana žema morale – girtuokliavo, padėjo Latvijos žemvaldžiams išnaudoti ir niekinti paprastus žmones. Valstiečiai nepasitikėjo kunigais. Buvo vos keletas, užsitarnavusių žmonių pagarbą – jie buvo studijavę Halėje ir palaikė pietizmo idėjas. Pietizmas – tai vokiečių Liuteronų bažnyčios atgimimo judėjimas. Viena jos šalių buvo Moravų brolijos judėjimas, pradėtas grafo Liudvigo fon Cincendorfo (Ludvig von Cincendorf) 1727 m. kartu su Moravų brolių grupele grafas nukeliavo į Valmiermuižą, kur karvedžio fon Halarto (von Hallart) žmona Magdalena įsteigė pietizmo centrą. Tai buvo Latvijos pietizmo judėjimo pradžia, greitai paplitusi vidurio Latvijoje ir Estijoje.

Moravų brolija padėdavo engiamiems valstiečiams. 1742 metais jai priklausė jau 4000 narių (brolių ir seserų). Jų veiklos rezultatai buvo tikrai pastebimi: sumažėjo alkoholizmas, vagystės ir nusikalstamumas, padidėjo valstiečių atsakomybė ir tarpusavio pagalba. Žemvaldžiams toks valstiečių moralės pakilimas ir supratingumas buvo nenaudingas. Jie paprašė Landtago patikrinti brolijos veiklą. Valstiečiai mieliau lankėsi ne oficialioje bažnyčioje, bet brolijos susitikimuose. Žemvaldžiai apkaltino broliją kurstant valstiečių nepaklusnumą. 1743 m. carienė Jelizaveta uždraudė Moravų broliją, konfiskavo jos turtą ir ištrėmė juos iš Rusijos. Kai 1770 m. carienė Jekaterina II paskelbė religijos laisvę, Moravų brolija vėl pradėjo veikti legaliai ir XIX a. viduryje turėjo apie 20 000 narių.

Subrendo idėja, kad įmanoma teisingesnė visuomenė. Moravų brolija paskleidė idėją, kad visi žmonės – broliai ir visi yra lygūs. Netiesiogiai jie paskatino valstiečių maištus Vidurio Latvijoje (Vidzeme). Brolijos sambūriai Vidzemėje buvo pirmas žingsnis į neformalius judėjimus ir savišvietą.

“Pabudimas”. Naujieji latviai

1850-aisiais 30 jaunų latvių, siekiančių išsilavinimo ir geresnio gyvenimo, mokėsi Tartu universitete. Daugelis jų nebuvo linkę pasiduoti germanizacijai. 10–13 studentų, laikusių save Latvijos patriotais, rinkdavosi į vadinamuosius latviškus vakarėlius. Pagrindinis tokių susiejimų iniciatorius buvo Krisjanis Valdemars. Jo aktyvūs bendraminčiai buvo Juris Alunans ir Krisjanis Barons. Savo susitikimuose jie diskutuodavo ne tik apie tuometines Latvijos problemas, bet ir apie ateitį. Brendo tautinio prisikėlimo idėjos:

- Formuoti ir propaguoti Latvijos kultūrą, ypač gimtąją kalbą ir tautines mokyklas;
- Stiprinti Latvijos visuomenę;
- Formuoti tautinę Latvijos ideologiją, tai vėliau atsispindėjo J.Alunanso, A.Kronvaldso ir Auseklio darbuose.
- Vienyti latvius į bendrijas ir organizacijas.

Latviški vakarai netruko pakeisti savo veiklą. 1857 m. jų dalyviai įstojo į naujai įsteigtą korporaciją *Fraternitas Academica Dorpantesis*. Ji veikė vos trejus metus. Universiteto taryba, motyvuodama, kad korporacija užsiima kažkuo įtartinu, ją uždraudė. Latvių studentai Tartu universitete patys stengėsi išspręsti problemas, ir tai, valdžios manymu, buvo grėsmė sistemai.

Krisjanis Valdemars

Jis įsteigė bendriją “Baltijas juras izsmalsanas biedriba”. Taip pat išleido “300 pasakojimų”, kuriuose kėlė Latvijos kultūros ir ekonomikos lygio klausimus. Be to, jis parašė garsių straipsnių, kai estus ir latvius pritraukti į jūreivystę. Pirmoji Latvijos jūreivystės mokykla buvo įsteigta Ainažiuose 1864 m.

Juris Alunans

Jis daugiausiai prisidėjo prie literatūros ir lingvistikos populiarinimo. Vertė vokiečių ir romanų kalbų klasikų paprastą latvių kalbą, parodydamas, kad “valstiečių kalba” yra poetiška ir muzikali. Jo dėka latvių kalboje prigijo beveik 500 naujų žodžių. Siekdamas paaiškinti gamtos mokslus ir ekonomiką, jis leido žurnalą “Sēta, Daba, Pasaule” (“Ūkis, gamta, pasaulis”)

Krisjanis Barons

Jis parašė nemažai darbų apie Latvijos geografiją ir gamtos mokslus. Leido almanachą “Musu tevezemes aprakstisana” - (“Mūsų tėvynės aprašymas”). Visą gyvenimą rinko ir sistemino latvių folklorą.

Vienas didžiausių naujųjų latvių laimėjimų – pirmasis Latvijos chorų festivalis 1873 m. – savotiškas latvių tautinės savimonės pripažinimas. Taigi net chorai gali būti priskiriami prie neformalių demokratiškos judėjimų.

Latviu visuomenē

1867 m. Rygos latviu draugija gavo leidimā pradēti pagalbos akcijā, skirtā Estijojē bei dalyjē Suomijas badaujantiems žmonēms. Tai buvo Latvijos labdaros judējimo pradžia.

1868 m. vasario 22 d. gubernatorius neprieštaravo Latvijos labdaros komiteto steigimui Rygoje. Tai buvo Bernhardo Dirikiso idėja, kilusi jau 1858 m. Pavyzdžiui, 1824 m. Jelgavoje buvo įsteigta Latvijos literatū draugija. Nė vienas jos narys nebuvo latviu tautybės. Naujasis Damu komitetas vėliau tapo Rygos latviu labdaros draugija. Naujoji draugija pagyvino Latvijos visuomenę. Ji surengė pirmąjį Latvijos teatro pasirodymā (Jaunio Stenderso "Zupu Bertulis"). Greitai draugija pakeitė pavadinimā į Latviu draugija. Ji rūpinosi:

- Įvairiu komitetu veikla – literatūros, istorijos, švietimo ir kt.;
- Pirmuoju Latvijos teatru;
- Steigė sekmadienio mokyklas;
- 1873 m. surengė pirmąjį Latvijos chorų festivalį;
- Leido savo laikraštį "Baltijas Vestnesis", vėliau pavadintā "Balss", po to – "Dzimtenes Vestnesis".

Literatūra:

Agnis Balodis. Latvijas un latviešu tautas vēsture. Neatkarīgā teātra "Kabata" grāmatu apgāds, Rīga, 1991.

Naujoji srovė /Jauna strava/

1890 m. pabaigoje Latvijos visuomenėje prasidėjo greiti pokyčiai. Jei prieš tai beveik visi latviai buvo valstiečiai, tai dabar atsirado naujos socialinės klasės – darbininkai, pirkliai bei inteligentija. XIX a. pabaigoje prasidėjo spartus pramonės vystymasis. Latvijos visuomenė kentėjo nuo rusinimo politikos ir teisiu apribojimo. Be to, latviu valstiečiai neturėjo žemės, nes beveik ją visą valdė vokiečiu žemvaldžiai.

Pirmasis demokratinis judėjimas ("Pabudimas") išsisėmė ir prarado svarbą. Tarp Tartu universiteto studentu prasidėjo naujas judėjimas. Iš pradzių jų susitikimai buvo skirti latviu kultūrai ir savišvietai, bet vėliau jie ėmė studijuoti marksizmā ir socialistinę literatūrā. Naujos srovės idėju buvo labai populiaros tarp jaunųjų inteligentų, ypač tų, kurie mokėsi Rusijos universitetuose. Įvairiuose universitetuose ir kai kuriose gimnazijose steigėsi studiju rateliai, kuriu dalyviai diskutuodavo kultūros, socialiniais ir politiniais klausimais. Tos idėjos greitai pasklido Latvijoje. Nauju idėju pasekėjai skaitė paskaitas įvairiose bendrijose ir sąjungose, naujosios inteligentijos atstovai rengdano "Klausimū vakarus", kur aiškindavo ir atsakinėdavo į auditorijos klausimus.

Mūsu nuomone, “Naujieji latviai” ir “Naujoji srovė” buvo demokratiniai neformalūs judėjimai, net jei jie ir neturėjo registruotų narių, įstatų ir savo programos.

Socialistų idėjos tarp darbininkų ypač išpopuliarėjo po masinių “Naujosios srovė” atstovų areštų 1897 m. Socialistai suorganizavo keletą pagrindinių ratelių, kuriuose skaitė ir aptarinėjo socialistinę literatūrą. Šis judėjimas padėjo pagringus pilietinei ir partinei demokratijai nepriklausomoje Latvijos valstybėje.

1904 m. buvo įkurta pirmoji Latvijoje partija – Latvijos socialdemokratų darbininkų partija. Ji aktyviai dalyvavo 1905 m. revoliucijoje prieš caro režimą ir vokiečių žemvaldžius. Po 1905 m. prasidėjo represijos – baudžiamosios akcijos, kartuvės ir priverstiniai darbai. Tačiau bendrijos ir sąjungos ir toliau tęsė savo darbus. 1908 m. jau veikė 55 labdaros fondai. Kiekvienoje parapijoje veikė chorai, o miestuose – sporto rateliai.

Per I Pasaulinį karą kūrėsi naujos bendrijos ir fondai, kurie teikė moralinę ir materialinę pagalbą pabėgėliams. 1915 m. pavasarį vokiečių armija įsiveržė į Kuršą. Tūkstančiai latvių pabėgėlių pasitraukė į Rusiją.

Centrinio pabėgėlių komiteto bei Latvijos Raudonoji kryžiaus veikloje dalyvavo ir aktyvūs nepriklausomos Latvijos politiniai veikėjai, kurie vėliau tapo šalies prezidentais, pvz. Janis Čakste ir Alberts Kviesis bei kiti nepriklausomos Latvijos respublikos įkūrėjai.

1930 m. Latvijos respublikoje veikė 4000 bendrijų ir asociacijų – to meto Europoje tai buvo tikrai didelis skaičius.

Tarybiniais metais visas organizacijas griežtai kontroliavo tarybų valdžia. Tačiau žmonės būrėsi į švietimo ir laisvalaikio organizacijas, stengdamiesi išsaugoti visuomeninių organizacijų patirtį. Septintajame dešimtmetyje ėmė steigtis pagrindinės disidentų organizacijos. 1985 m., M. Gorbačiovo pradėta “perestroika” žmonėms suteikė daugiau žodžio laisvės. Ėmė sparčiai vystytis demokratiniai judėjimai, padėję pamatus nacionalinio išsivadavimo idėjoms. Susilpnėjus politiniams persekiojimams, vėl sustiprėjo kova už nepriklausomą Latvijos valstybę. Masinis judėjimas prasidėjo 1986 m., kai žmonės pasisakė prieš metro Rygoje bei Daugpilio hidroelektrinės statyboje. Tarybiniais metais bet kokių didelių strateginių objektų statyba Latvijoje buvo susijusi su nauja migracijos iš Rusijos banga. Daugpilio HE statyba būtų atlikusi dvi funkcijas – padidinusi rusų darbininkų skaičių ir sunaikinusi vieną gražiausių gamtos paminklų.

Per kitus du metus sparčiai vystėsi socialinė veikla – 1988 m. Latvijos Tautos frontas (Latvijas Tautas Fronte) jungė daugiau nei 250 000 žmonių. Ši organizacija, turinti savo įstatus ir programą, vienijo už Latvijos nepriklausomybę kovojusius žmonės. Vėliau šis registruotus narius turintis judėjimas peraugo į politinę partiją. Yra ir tokių nuomonių, kad Latvijos Tautos frontas buvo įkurtas KGB ir Komunistų partijos veikėjų, norėjusių legalizuoti savo politinį ir finansinį viešpatavimą. Tačiau šis judėjimas stiprėjo, nes žmonės siekė atkurti nepriklausomą Latvijos valstybę, nepriklausomai nuo pradinių šios organizacijos priežasčių ir tikslų.

Bet kokia progresyvi visuomenė turi vystytis ir kisti palaipsniui. Vystymosi procesas yra susijęs su moralinėmis vertybėmis, ekonomine situacija bei visuomenės grupių galimybėmis save išreikšti ir įtakoti visuomenę. Visada buvo svarbus klausimas, kaip pakeisti visuomenę. Yra dvi alternatyvios galimybės:

- Žmonės gali stengtis pakeisti įvairias visuomenės struktūras, keisdami politines santvarkas, steigdami vyriausybes ir nevyriausybes organizacijas ir t.t.
- Asmeninis noras keistis ir vystytis.

Pradedant pasikeitimo procesą nuo asmenybės, individas išmoksta įgyti platesnį, tyrimu paremtą požiūrį apie pasaulį. Tai jį įgalina pakeisti visuomenę. Taigi, visuomenės vystymasis yra kiekvieno žmogaus rankose ir kiekvienas asmuo yra visuomenės ateities garantas.

Ar pastebite istorinius skirtumus tarp Baltijos regiono šalių neformalių judėjimų atsiradimo ir vystymosi?

Kokie jie?

Neformalūs demokratiniai judėjimai Lietuvoje

Neformalūs judėjimai ir demokratija

Lietuvos demokratiniai judėjimai ir suaugusiųjų žmonių švietimo raida Lietuvoje analizuojama atsižvelgiant į šalies politinę, ekonominę, kultūrinę dinamiką. Šioje raidoje galima išskirti 4 etapus:

Lietuva – Rusijos imperijos dalis (1795–1914)

Lietuva – nepriklausoma respublika (1918–1940)

Lietuva TSRS sudėtyje (1940–1990)

Lietuvos nepriklausoma respublika (nuo 1990)

Apžvelgę šiuos etapus, pamatysime, kaip kūrėsi, augo švietimo sistema Lietuvoje, kokios įtakos jai turėjo atskiri laikotarpiai bei judėjimai, pamatysime, kaip švietimo sistema diferencijavosi į formalų ir neformalų, išsiaiškinsime suaugusiųjų švietimo vietą dabartinėje švietimo sistemoje. Pradėdami kalbėti apie demokratinį neformalų suaugusiųjų švietimą Lietuvoje, turėtume aptarti, kaip jo raidą veikė Lietuvos valstybės istorija.

Pirmas etapas – Katalikų bažnyčios įtaka

1795–1914 m. Lietuva įėjo į Rusijos imperijos sudėtį. XIX a. pirmame ketvirtyje Lietuvos švietime vyravo palyginti liberalios nuotaikos. Tačiau po 1825 m. dekabristų sukilimo Rusijoje, 1831 m. ir 1863 m. sukilimų, Lietuvoje įvyko ryškių politinių pokyčių. Buvo uždraustas lietuviškas raidynas, lietuvių kalba išstumtama iš visų tipų bei rūšių mokymo įstaigų. Po šių sukilimų buvo sunaikinta beveik visa Lietuvos inteligentija, taigi tarsi neliko išsilavinusių žmonių, kurie galėtų dirbti švietėjų darbą. Šiuo laikotarpiu svarbus buvo Lietuvos dvasininkijos vaidmuo. Vienas ryškiausių jos atstovų buvo Motiejus Valančius (1801–1875). Jis buvo pirmasis Lietuvos švietimo istoriografas, rašęs lietuvių kalba, rašytojas didaktas, mokyklų organizatorius, blaivybės skleidėjas.

Kai 1861 m. Lietuvoje buvo panaikinta baudžiava, intensyviau formavosi lietuvių tauta, suaktyvėjo inteligentija, jos visuomeninė ir kultūrinė veikla. Motiejus Valančius gerai jautė šias tendencijas ir pats aktyviai dalyvavo šiame procese. Jo švietėjiška veikla buvo glaudžiai susijusi su dvasininko pareigomis. Jis ragino kunigus ne tik patiems lavintis ir šviestis, bet ir steigti lietuviškas slaptąsias mokyklas, netgi reikalavo ataskaitų apie švietėjišką veiklą. M. Valančius manė, kad svarbus bent elementarus visuotinis švietimas, ir tai įrodė steigdamas parapines ir slaptąsias mokyklas. XIX a. jos buvo vienintelės mokyklos, kuriose buvo mokoma lietuvių kalba.

M. Valančius, naudodamasis Katalikų bažnyčios priedanga, sukūrė slaptą lietuviškų knygų gabenimo ir platinimo sistemą. Kartu su šia sistema veikė slapta lietuvių mokymo sistema: ūkininkai išlaikydavo slaptus mokytojus – daraktorius, kurie mokydavo vaikus bei organizuodavo kursus suaugusiems. Šią veiklą galima vadinti tikslingai organizuota Lietuvos suaugusiųjų švietimo pradžia. M. Valančius parašė keletą veikalų, vienas iš jų buvo savotiškas

vadovėlis daraktoriams, nes dažnai šie mokytojai buvo menkai išsilavinę, taigi knygoje jie rasdavo patarimų, pamokymų. M. Valančiaus rašytiniuose darbuose galima išvelgti didelį norą išsaugoti liaudies tradicijas. Liaudies žmogų jis iškelia ne tik kaip ekonominį veiksnį, bet ir kaip dorovinio mokymo objektą. M. Valančius taip pat domėjosi liaudies laisvalaikiu. Juk tai puiki erdvė plėtoti suaugusiųjų švietimo idėjas. Ryški to meto problema buvo alkoholizmas, todėl M. Valančius būrė sąmoningus tautiečius į blaivybės brolijas, nes tik blaivaus proto žmogui gali skleisti dora ir kultūra. M. Valančius, kaip laisvalaikio formą, išklėlė knygų skaitymą, žaidimus, šokius, muziką, liaudies apeigas. Mokydami vienas kitą meno dalykų, žmonės ugdosi ir demokratišką bendravimą.

M. Valančiaus darbai šiek tiek panašūs į danų švietėjo N.F.S. Grundtvigo darbus. Galima pastebėti, kad juos sieja siekis išsaugoti gimtąją kalbą, liaudies kultūrą. Abu šie žymūs žmonės prisidėjo prie savo tautų autentiškumo palaikymo, buvo kultūrų novatoriai, sukūrė unikalias švietimo sistemas. Švietėjiška veikla M. Valančius padėjo pagrindą nacionaliniam lietuvių išsivadavimo judėjimui. Jis prasidėjo nuo paprastų buitinių dalykų: maldų ir knygų skaitymo gimtąją kalbą, vaikų ir suaugusiųjų mokymo rašyti. Vėliau tai peraugo į slaptų visuomeninių, politinių, literatūros ir mokslo žurnalų bei laikraščių leidybą, o kartu ir į kitokio pobūdžio straipsnių rašymą. Slapta kova dėl religijos, kultūros išsaugojimo peraugo į reikalavimą suteikti Lietuvai politinių teisių. 1896 m. susikūrė Lietuvos socialdemokratų partija, kūrėsi pirmosios profesinės sąjungos. Maždaug nuo 1890 m. susiformavo ir tapo aktyvi pasaulietinė inteligentija, kuri palaikė ryšius su kitų Europos valstybių inteligentija.

1904 m. Lietuva atgavo teisę kalbėti ir rašyti gimtąją kalbą, o kartu nubudo siekis atkurti nepriklausomą valstybę. Jau prieš I pasaulinį karą buvo leidžiama apie 50 laikraščių ir žurnalų lietuvių kalba, pasirodė specialiai mokytojams skirti žurnalai “Mokykla”, “Mokytojas”.

1906 m. išleidžiama Juozo Gabrio knyga “Jaunuomenės švietimas svetur ir pas mus”. Tai buvo pirmoji lyginamosios pedagogikos knyga Lietuvoje. Joje aprašoma, kaip Skandinavijos šalys organizuoja suaugusiųjų švietimą per liaudies aukštųjų mokyklų veiklą, atgaivina savo kultūrą bei ekonomiką. Tuo metu ypač aktyviai veikti pradeda liberalioji inteligentija. Ji miestuose organizuoja vakarines ir sekmadienines mokyklas fabriku darbininkams bei amatininkams ir jų šeimų nariams. Pvz.: 1910 m. Vilniuje buvo penkios tokio tipo mokyklos, kuriose mokėsi 545 asmenys. 1905–1907 m. suaugusiųjų kursus steigė ir katalikų draugijos. Pvz., Šv. Juozapo darbininkų draugija Šiauliuose ir Šv. Zitos draugija Kaune. Vakariniai suaugusiųjų kursai buvo skirti miesto, savaitgalio – kaimo gyventojams.

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje lietuvių inteligentija dar buvo negausi ir diferencijuota (katalikiškoji, LSDP, tautiniai demokratai, demokratai ir nepriklausantys jokiai politinei partijai), savo veiklą nukreipė į žmogaus ugdymą nacionaliniam išsivadavimui, visuomenei ir žmonijai, steigdama mokyklas bei kursus, dalyvaudama meno saviveikloje, meno draugijose ir pan.

Antras etapas – liaudies universitetai

Svarbu žinoti, kaip suaugusiųjų švietimas plėtojosi Nepriklausomos Lietuvos (1918–1940) laikotarpiu. Suaugusiųjų švietimu rūpinosi valstybė, taigi šiuo laikotarpiu pradėta kurti suaugusiųjų švietimo sistemą Lietuvoje. Jos turinys pasižymėjo kontrastinga įvairove – nuo elementaraus pradinio rašybos bei skaitymo mokymo iki socialinių, teisinių, filosofinių apmąstymų. Suaugusiųjų švietimo sistema išskėlė tokius tikslus:

1. Beraščių mokymas ir tolesnis jų lavinimas;
2. Specialistų rengimas ir jų kvalifikuotas tobulinimas;
3. Kultūrinis gyventojų lavinimas.

1922 m. Lietuvos Steigiamojo Seimo priimtose Konstitucijos 81 straipsnyje sakoma, kad pradžios mokslas yra privalomas. Specialistų rengimu ir kvalifikacijos tobulinimu labai rūpinosi visuomeninės draugijos, labdaros, kultūrinės draugijos, profesinės sąjungos. Didelį vaidmenį vaidino privačios bei valstybinės amatų mokyklos bei laikinieji kursai. Pagrindinė Lietuvos beraščių mokymo forma buvo valstybės išlaikomi vakariniai suaugusiųjų kursai prie pradžios mokyklų. Šiame procese dalyvavo visuomenės, žinybinės, ūkinės – pramonės organizacijos. Darbo rūmai, Žemės ūkio rūmai steigė kursus darbininkams, čia, be bendrųjų dalykų, buvo skaitomos paskaitos apie atskiras darbo sritis.

Suaugusiųjų švietimo veiklai didelės reikšmės turėjo 1925 m. įkurta Kultūros sąjunga, kuri siekė apibendrinti veikiančių Lietuvoje kultūros švietimo draugijų, bendrovių, sąjungų ir kt. organizacijų darbą bei organizuoti įvairių liaudies švietimo įstaigų veiklą. Kultūros sąjunga steigė įvairius kursus, mokyklas, skaityklas, liaudies universitetus, muziejus, teatrus, organizuodavo paskaitas, liaudies švietėjų ir kultūros darbuotojų kongresus, suvažiavimus, pasitarimus, susirinkimus, įvairius fondus. Aktyviai veikė Meno kūrėjų draugija. Ji organizavo parodas, rinko dainas, pasakas, meno kūrinius. Ši draugija įsteigė pašybos ir braižybos kursus, kuriuos lankė meninių polinkių turintys suaugusieji.

1924–1927 m. ryškiausia kultūros bei mokslo populiarinimo forma buvo liaudies universitetai. Pirmąjį tokio tipo universitetą įkūrė V.Kudirkos švietimo draugija bei Katalikų jaunimo sąjunga “Pavasaris” - M. Valančiaus vardo liaudies universitetą. Prie liaudies universitetų buvo steigiami kursai beraščiams. Klausytojas galėjo būti kiekvienas, sulaukęs 16 metų, sumokėjęs nustatytą simbolinį mokesť. Liaudies universitete buvo dėstomi gamtos mokslai, filosofija, sociologija, astronomija, psichologija, literatūra, etika, teisė, menas, sportas. Čia mokyti susirinkdavo skirtingo išsilavinimo bei socialinės padėties žmonės. Lietuvoje veikė ir vokiečių, rusų, lenkų, žydų liaudies universitetai. Liaudies universitetų darbas buvo didelis suaugusiųjų žmonių švietimo postūmis. Prie to prisidėjo ir liaudies bibliotekos, jos rengė paskaitas, ekskursijas, propagavo pedagogikos, psichologijos, meno žinias, palaikė ryšius su Baltijos šalių bibliotekos draugijomis.

Įvairioje spaudoje buvo rašoma apie suaugusiųjų švietimo patirtį Europos šalyse ir JAV. Išsamiausios publikacijos susijusios su Skandinavijos šalimis bei Vokietija. Taigi Lietuvos švietimo darbuotojai turėjo galimybę susipažinti su užsienio pedagogikos problemomis ir suaugusiųjų švietimu.

Išryškėjo tokie bendri Lietuvos ir užsienio šalių suaugusiųjų švietimo problemų aspektai:

- Suaugusiųjų švietimo struktūra, finansavimas ir įstatymai;
- suaugusiųjų neraštingumas;
- pedagogų tobulinimas, nauji mokymo metodai;
- pagrindinės mokyklos santykis su suaugusiųjų švietimu;
- nacionalinės kultūros išsaugojimas;
- jaunimo visuomeninės organizacijos;
- dvasinio emocinio lavinimo prioritetas.

Periodikoje, susijusioje su Lietuvos suaugusiųjų švietimu, buvo iškeltos tokios problemos: suaugusiųjų švietimo sąvoka ir jos ypatumai; suaugusiųjų švietimo santykis su valstybe; sėkmingo lavinimo prasmė; meno reikšmė suaugusiųjų lavinimui. Iš viso to galima daryti išvadą, kad Lietuvos suaugusiųjų švietimas buvo kuriamas remiantis ne tik savo šalies tradicija, bet ir užsienio šalių patirtimi. Be viso to, tarpukariu buvo sukurta beraščių suaugusiųjų mokymo sistema prie pradžios mokyklų, sudarytas viešųjų bibliotekų tinklas, kad būtų populiarinamas mokslas, sukurta liaudies universitetų sistema, parengtas pedagogų kvalifikacijos kėlimo modelis, savo veiklą tęsė meno mėgėjų saviveiklos grupės. Per šį laikotarpį Lietuva pasiekė didelių laimėjimų visose srityse.

Trečias labai svarbus istorinis etapas, pakeitęs Lietuvos suaugusiųjų švietimo raidą, – tai Lietuvos tapimas TSRS dalimi (1940–1990).

Lietuvos TSR švietimo sistemoje, kaip ir visoje socialistinėje visuomenėje, vyravo vienpartinio valstybinio ugdymo sistema ir komandinis darbo stilius, kuris lėmė funkcinį ir vykdytojų kolektyvinio darbo pobūdį. Buvo apribota savivalda, individo laisvė, buvo mėginama sukurti visas tautas suniveliuojančią tarybinę kultūrą.

Visa švietimo sistema buvo paremta komunistiniu auklėjimu. Viskas, kas siejosi su komunizmu, atspindėjo moksliniuose tyrimuose bei kasdieniniame ugdymo procese. Mokymo sistemos turinys, vadovėliai buvo vienodi visoms TSRS mokykloms. Šiuo laikotarpiu intensyviai buvo plėtojama švietimo sistema. Į švietimą žiūrima kaip kultūrinę visuomenės kėlimo priemonę. Buvo įvestas visuotinis privalomas mokymas. Iš pradžių jis buvo tik septynmetis, po to aštuonmetis, dar vėliau buvo įvestas visuotinis vidurinis mokslas. Nuo 1949–1950 metų vidurinis mokslas truko 11 metų, o nuo 1988 m. – 12 metų. Dažnai visuotinis vidurinis mokslas buvo orientuojamas į kiekybę, bet ne į kokybę. Atitinkamai buvo kuriama suaugusiųjų švietimo sistema, kuri

vadinama liaudies švietimu. Specialus dėmesys skiriamas suaugusiųjų mokymui.

Suaugusiųjų švietimo struktūrą sudarė: bendrojo lavinimo neakivaizdinės ir vakarinės mokyklos, miestų mokyklos – specialiosios vakarinės, vidurinės bendrojo lavinimo ir profesinės mokyklos, profesinių techninių mokyklų, technikumų, politechnikumų neakivaizdiniai ir vakariniai skyriai, aukštųjų mokyklų neakivaizdiniai ir vakariniai skyriai; tobulinimo ir perkvalifikavimo institucijos (tobulinimosi institutai ir kursai prie gamyklų, fabriků), marksizmo-leninizmo universitetai, liaudies universitetai, „Žinijos“ draugija, meno mėgėjų veikla.

1940–1941 m. jau veikė 8 liaudies universitetai. Marksizmo-Leninizmo universitetas – viena aukštojo partinio švietimo sistemos formų, teikianti aukštąjį politinį išsilavinimą. Tačiau, nors visos šios institucijos buvo ideologizuotos, atsirado asmenybių, kurios žadino tautinį sąmoningumą, skleidė pažangias mokslo, meno, technikos naujoves, skatino mąstyti. 1988 m. Lietuvoje susikūrė lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjimas – Sąjūdis. 1989 m. buvo atkurta Lietuvos socialdemokratų partija.

Dabartis – mokymasis visą gyvenimą

1990 m. Lietuva tapo nepriklausoma. Lietuvoje prasidėję politiniai, ekonominiai, socialiniai transformacijos procesai palietė ir suaugusiųjų švietimą. 1992 m. įkurta Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija, kuri, bendradarbiaudama su Lietuvos bei kitų šalių suaugusiųjų švietėjais ir institucijomis, telkė pavienius asmenis bei įvairių organizacijų narius, kad būtų plėtojamos nuolatinio tęstinio visuomenės mokymosi ir ugdymo galimybės. 1993 m. parengiama „Lietuvos suaugusiųjų švietimo koncepcija“. 1998 m. LR Seimas priėmė Neformalaus švietimo įstatymą. Pagrindiniai įstatymo uždaviniai:

padėti asmeniui tenkinti savišvietos poreikius, plėtoti savo kultūrinius interesus;

ugdyti asmens kūrybines galias ir gebėjimus;

padėti asmeniui tapti aktyviu demokratinės visuomenės piliečiu;

sudaryti sąlygas įgyti profesinei veiklai reikalingų teorinių žinių ir praktinių gebėjimų, taip pat sąlygas kvalifikacijai tobulinti.

Šiuo metu Lietuvos suaugusiųjų švietimo sistemoje yra pakankama pasiūla. Suaugusieji gali mokytis, tobulintis, kelti kvalifikaciją 21 suaugusiųjų mokykloje, 14 darbo rinkos mokymo centrų, apie 600 nevalstybinių kursų (2000 m. duomenimis). 1994 m. Lietuvoje atsiranda studijų ratelių užuomazgos. Kaune ir Panevėžyje prie Panevėžio lietuvių ir švedų draugijos pradėjo veikti studijų rateliai. Tarp Lietuvos ir Švedijos šioje srityje palaikomi glaudūs ryšiai, organizuojami įvairūs bendri renginiai (Švedų dienos Kaune ir apskrityse 2000, Forumas „Švedija Šiauliuose 2001“, „Forum Litauen 2000“ Švedijoje ir kt.).

Lietuvos darbo žmonių švietimo draugija (LDŽŠD) buvo įkurta 1996 m. birželio

WWW

E. Trečiokienė, P. Kuprys
„Demokratinis suaugusiųjų švietimas Lietuvoje“; Vilnius 1998

Neformalaus švietimo įstatymas:
Lietuviškai -
<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=60192&Condition2=>

Angliškai -
<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=104190&Condition2=>

Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijos svetainė:
<http://www.laae-lssa.lt/>
<http://www.laae-lssa.lt/index.en.html>

10 d. Tai skėtinė organizacija, organizuojanti darbo judėjimo organizacijų – LSDP, profesinių sąjungų, Lietuvos sakaliukų sąjungos ir kt. – švietimą. LDŽŠD yra Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijos ir Tarptautinės darbo žmonių švietimo organizacijų asociacijos (IFWEA) narė. LDŽŠD rengia įvairius mokymus ir studijų ratelius, remdamasi Šiaurės šalių patirtimi. Draugija siekia populiarinti neformalų suaugusių švietimą, darbo judėjimo plėtrą. Jos pagrindiniai tikslai:

- Vienyti žmones, besidominčius neformaliu suaugusių švietimu;
- Suteikti žmonėms žinių;
- Skatinti mokytis visą gyvenimą;
- Organizuoti kursus, seminarus bei įvairius mokymus;
- Rengti švietėjus;
- Skatinti studijų ratelių atsiradimą;
- Populiarinti darbo judėjimą.

Diskusija:

Kokius pastebite bendrus bruožus, palyginę trijų šalių demokratinį judėjimų istoriją? Išskirkite kaip galima daugiau panašumų/skirtumų. Palyginkite su grupės draugais.

Perskaitykite apie didelę katalikų bažnyčios įtaką švietimui. Kaip manote, ar gerai, kai religija daro įtaką švietimui? Kodėl?

Kokie demokratiniai judėjimai darė įtaką neformalaus švietimo sistemai?

Neformalus judėjimai glaudžiai susiję su pasipriešinimo ir nepriklausomybės judėjimais. Ką jūs apie tai manote?

Ar matote kokių teigiamų bruožų tarybinėje švietimo sistemoje? Kokių?

Kokią įtaką demokratiniai judėjimai turėjo/turi Lietuvos politiniam gyvenimui?

Paanalizuokite Lietuvos neformalaus švietimo įstatymą. Išskirkite jo pranašumus ir trūkumus.

Neformalus demokratiniai judėjimai ir pilietinė dvasia

Vienas žinomiausių demokratijos tyrinėtojų Robert D. Putnam savo veikale “Demokratija. Pilietinės tradicijos šių dienų Italijoje” pateikia sąlygas demokratijai. “Gyva” demokratija priklauso nuo pilietinės kultūros, taip jis vadina įvairių organizacijų bei asociacijų veiklą. Jei piliečiai nuolat dalyvauja tokioje veikloje, ugdomi bendro pasitikėjimo įgūdžiai ir įpročiai, vėliau juos perima visuomenė.

Putnam, kaip ir kiti tyrinėtojai, teigė, kad veikianti visuomenė ir demokratinės institucijos daro įtaką ne tik valstybiniam sektoriui, bet ir gamybos plėtrai. Istorikai taip pat pabrėžia, kad demokratizaciją kai kuriose šalyse lėmė

besisteigiančių visuomeninių organizacijų aktyvi veikla. Tačiau kai kurie žmonės kritikavo Putnam, nes jis manė, kad chorai ir sporto klubai yra tokie pat svarbūs kaip ir profsąjungų ar politiniai judėjimai.

Putnam taip pat pabrėžė, kad XX a. pabaigoje paplitęs individualizmas perėjo net į sritis, kur neįmanoma apsieiti be tarpusavio pagalbos ir bendradarbiavimo. Be “socialinio kapitalo” demokratija yra tik tuščia vidurinė kiautas su didėjančiais klasiniais skirtumais ir nusikalstamumu. JAV atlikti tyrimai rodo, kad susilpnėjo ne tik ne pelno siekiančios organizacijos, bet ir neformali socialinė veikla – kortų vakarėliai su kaimynais, piknikai ar bendros vakarienės restoranuose. Užuo žaidę kėgliais su bendradarbiais, žmonės žaidžia vieni...

*Ar manote, kad chorai ir sporto klubai yra svarbūs demokratijos raidai?
Ar sutinkate, kad per didelis individualizmas gali sugriauti demokratiją?
Kodėl šiuolaikinėje visuomenėje didėja individualizmas?*

Nauji laikai – nauji judėjimai

Aktyvūs piliečiai

Savo knygelę pradėjome klausimu apie demokratijos apibrėžimus ir pabrėžėme piliečių galimybės pareikšti savo nuomonę valdžios atstovams svarbą. Tai galima realizuoti per politines partijas ar demokratinius judėjimus. Bandėme išsiaiškinti, ar jie nėra atgyvenę. Toliau pabandysime plačiau aptarti organizacijų vaidmenį visuomenėje, taip pat pristatysime naujus judėjimus, kurie galbūt yra patrauklesni jaunosios kartos atstovams.

Aktyvūs piliečiai – tai gana reta apraiška daugelyje šalių, nežiūrint į tai, kad jie yra reikalingi demokratijos vystymosi užtikrinimui. Kai kurie nauji visuomeniniai judėjimai, atsiradę pastaraisiais dešimtmečiais, dažnai naudojami neleistinomis priemonėmis, kad pasiektų savo tikslus ar patektų į pirmuosius laikraščių puslapius.

Aktyvūs piliečiai - būtina besivystančios ir aktyvios demokratijos sąlyga. Ar sutinkate su šiuo teiginiu?

Tolesniuose skyriuose bus nagrinėjami judėjimai, atsiradę per paskutinius dešimtmečius. Norint geriau juos suprasti, reikia pagilinti žinias apie šių organizacijų bruožus ir jų darbą.

Kai kurie judėjimai yra kilę iš senų garbingų tradicijų jau šiais laikais, pvz. moterų judėjimas už lygias teises. Šioje knygoje jį pateiksime kaip pavyzdį, kai judėjimas negali būti išspaudžiamas į kokius nors rėmus.

Feministinis judėjimas už lygias moterų teises – amžinai naujas

Judėjimas už lygias moterų teises – tai judėjimas, kai moterys apsijungė, kovodamos prieš diskriminaciją.

Feministinis judėjimas turi daug bendro su “įprastais” demokratiniais judėjimais. Jis prasidėjo XIX a. viduryje, XX a. antrajame dešimtmetyje peraugo į judėjimą už emancipaciją, pasiekė savo kulminaciją šešiasdešimtaisiais ir nuo 1968 m. perėjo į naują stadiją, besitęsiančią iki dabar. Kiekviename etape moterų judėjimas vystėsi priklausomai tiek nuo politinių, tiek nuo nacionalinių sąlygų.

Nuo 1880 m. Švedijoje besivystantis darbo judėjimas buvo progresyvus, bet vėliau moterys suvokė, kad jos pačios turi atstovauti savo interesams. Tradiciškai, darbo judėjimas moterų klausimus laikė bendrais. Tyrimai parodė, kad socialdemokratų partijoje vyravo du skirtingi požiūriai į moters vaidmenį visuomenėje. Vienas jų prasidėjo, stengiantis suvienodinti vyrų ir moterų

užmokestį už tą patį darbą ir teigė, kad vyrai ir moterys yra daugiau panašūs nei skirtingi. Vaikai nėra labai svarbūs, jais rūpintis turi kolektyvas. Kito pažiūrio šalininkai pabrėžė moters kaip motinos svarbą, kas trukdo jai tapti gera darbuotoja. Išėjimas – padidinti vyrų atlyginimą, kad jie galėtų išlaikyti šeimą. Taigi, moterys, kurios ir dirbo, ir turėjo vaikų, atsidūrė silpnojoje pusėje. Toliau sekė kitos moterų problemos – teisė balsuoti, teisė į kontracepciją, naktinis darbas, netekėjusių motinų padėtis ir t.t.

Kalbant apie balsavimo teisę, liberalaus ir darbo judėjimo moterys kovojo kartu, apsijungę į feministinį judėjimą. Vienas iš dažniausiai vartojamų argumentų prieš moterų teisę dalyvauti rinkimuose buvo tas, kad moterys neva nesidomi politika ir yra politiškai “nesubrendusios”. Kova už teisę dalyvauti rinkimuose peraugo į neformalų švietimą. Moterys keliaudavo po šalį, organizuodavo rinkimų kampanijas ir sklėdė informaciją, steigė vietines organizacijas. Buvo organizuojami pilietiškumo studijų rateliai ir vystomi susirinkimų organizavimo įgūdžiai. Kova už balsavimo teisę peraugo į tikrą pilietinį judėjimą. 1919 m. Švedijos parlamentas įtvirtino visuotinę balsavimo teisę. Trečiajame XX a. dešimtmetyje buvo pradėta leisti su moterų problemomis susiję įstatymai. Pvz., 1933 m. buvo priimtas įstatymas, kai nėščios, pagimdžiusios ar ištekėjusios moters atleidimas tapo neteisėtas.

Ar taip pat vystėsi moterų judėjimas jūsų šalyje?

Ar pritariate, kad vyrado dvejetainis požiūris į moteris?

Kaip moterys jūsų šalyje gavo balsavimo teisę?

Peržiūrėkite savo šalies nacionalinę įstatymų bazę. Ar moterims yra numatytos geresnės sąlygos?

Šeštojo dešimtmečio feministinis judėjimas labai skyrėsi nuo senojo. Jis apėmė naujas sritis ir buvo organizuojamas naujais būdais. Svarbiu klausimu tapo abortai – tuo pagrindu 1968 m. Švedijoje įsikūrė 8 moterų grupė. Pasivadinusios Grupp 8 (Grupė 8), jos reikalavo teisės į darbą, lygias apmokėjimo ir geresnių sąlygų vaikų priežiūrai. Jų pirmas mitingas vyko 1971 m. kovo 8, per Tarptautinę moters dieną.

Ar abortų klausimas yra svarbus jūsų šalyje?

Kaip jūs švenčiate kovo 8-ąją?

Feminisčių judėjimas

Feminizmo sąvoka, apibrėžianti vyrų ir moterų kovą už lygias moterų teises, atsirado 1982 m. Septintajame dešimtmetyje feminisčių judėjimas peraugo į įvairius kitus judėjimus su skirtingais tikslais ir įvairiomis politinėmis idėjomis. Bendras dalykas liko tas, kad aplinka, kurioje mes augame, formuoja lyčių identitetą.

Moters vaidmuo visuomenėje tapo įvairesnis, bet tam priešinasi įvairios jėgos. Didžiausias pasipriešinimas pastebimas iš krikščioniškų ir fundamentalistinių judėjimų, teigiančių, kad moters vieta – namuose. Dvidešimtojo amžiaus paskutiniame dešimtmetyje priešškai nusiteikusieji rėmėsi vien biologiniais argumentais ir teigė, kad vyrai ir moterys skiriasi kūnu, protu ir siela.

“Feministas/-ė” – tai žmogaus, suprantančio, kad lygios teisės nėra užtikrintos – šiandieninėje visuomenėje moterys vis dar pavaldžios vyrams ir tai reikėtų keisti, apibrėžimas.

Kaip jūs apibūdintumėte priešišką feminizmą?

Kas yra feministas (-ė)?

Ar jūsų šalyje yra feministų grupių?

Ar vyrai ir moterys skirtingi iš prigimties, ar pagrindiniai skirtumai kyla dėl nevienodo auklėjimo vaikystėje, paauglystėje bei gyvenimo aplinkybių?

Kiek pasikeitė moterų išsivadavimo judėjimas? Kiek jis justi kasdieniniame gyvenime, atsižvelgiant į vienodą atlyginimą, vertybes šeimoje, vadovaujamas pozicijas?

Kokiose srityse juntate, kad galimybės lygios?

Kokias vertybes ir požiūrį sunkiausia pakeisti?

Kokios yra šiandieninės lygių galimybių problemos?

Visuomeniniai judėjimai

Visuomeninis judėjimas – tai tarptautinis apibrėžimas. Švedijoje neformalūs judėjimai vadinami populiariais. Šiais laikais šis terminas asocijuojasi su senosios kartos judėjimais, todėl dažniau jie vadinamo organizacijomis. Judėjimas yra daugiareikšmiškesnis ir ne toks apibrėžtas, kaip organizacija. Dauguma naujų judėjimų siekia visuomenės pokyčių. Ši kova kyla dėl socialinio ar kultūrų konflikto ir dažniausiai siekia pakeisti egzistuojančias kultūrinės ar politines normas.

Visuomeniniai judėjimai dažniausiai pasižymi tuo, kad juose dalyvaujantys žmonės yra aktyvesni nei organizacijų nariai. Iš pradžių nauji visuomeniniai judėjimai nesiremia kažkokia organizacija, bet turi ją sukurti savo išlikimui. Taip pat pasitaiko, kad politinė partija perima judėjimo idėjas ir tikslus ir iš to susikuria savo programą. Tokiu būdu partija taip pat gali perimti ir judėjimo narius.

Naujuosiuose judėjimuose labiau pastebima narių kaita. Naujuosius aktyvistus vienija staigių veiksmų metodai ir poreikis.

Tokios greitai besikeičiančios organizacijos teigia, kad jų privalumas – struktūros nebuvimas. Pradžioje net nauji nariai tai gali aiškiai suprasti. Tačiau kai kurios organizacijos suvokia, kad struktūros nebuvimas sukelia demokratijos problemų. 1970 m. Jo Freeman parašė Struktūros nebuvimo

tironiją. Ji rašo, kad struktūros nebuvimas – tai puiki priedanga, kad dauguma neuždavinėtų klausimų vadams. Realiame gyvenime neįmanoma egzistuoti be struktūros – veiklą vis tiek reguliuoja neformalios grupės.

Iš jos teorijos praktines išvadas padarė taip vadinamas Norago judėjimas. Iš principo jie siekia sutarimo. Tai labai svarbu, dirbant su visuomenės nepakantumo grupėmis. Šis metodas labai sudėtingas ir nepatyrusios grupės dažnai daro klaidų.

Jo esmė – pradėti nuo informacijos apie problemą, kurią norima išspręsti. Toliau teikiami pasiūlymai, surenkamos nuomonės ir diskutuojama. Moderatorius viską apibendrina ir pateikia pasiūlymus. Tada dalyviai pasidalina į mažesnes grupes, kur kiekvienas gali išsakyti savo nuomonę apie pasiūlymus. Taip pat galima pateikti priešingus ir/ar papildomus pasiūlymus. Nauji pasiūlymai vėliau pateikiami aptarimui. Jei nutraukiama diskusija, sprendimas nukeliamas kitam susitikimui. Kai galų gale ateina laikas priimti sprendimą, visi būna susipažinę su problema ir gali prisiimti atsakomybę. Taip išsklaidomi visi nesutarimai ir problemos.

Žinoma, toks problemų sprendimo būdas užima labai daug laiko. Tačiau jis yra labai demokratiškas ir užtikrina platų dalyvavimą.

Nevyriausybines organizacijos

NVO – tai nevyriausybines organizacijos, t.y. organizacijos ar visuomeniniai judėjimai, nepriklausomi nuo valstybės ir veikiančys šalies ir/ar tarptautiniu lygiu. Santrumpa NVO išpopuliarėjo 1945 m., kai ją ėmė vartoti JTO. Tai bendrinis terminas, apibūdinantis savanoriškus ir visuomeninius judėjimus. Kai kuriuos pasipriešinimo judėjimus JTO pripažino ir jiems taip pat buvo pasiūlyta dalyvauti įvairiose derybose.

NVO – tai demokratiškai sukurta organizacija. Tačiau tai taip pat gali būti fondas ar institutas. NVO gali tiek gauti, tiek pačios teikti finansinę paramą. Kai kurie judėjimai buvo plačiai nušviesti žiniasklaidoje dėl dalyvavimo pasaulio ekonomikos viršūnių susitikimuose. Dauguma šių judėjimų gali būti priskiriami NVO, tačiau tarp protesto demonstracijose dalyvaujančių žmonių nemaža dalis yra ir nepriklausančių jokiai organizacijai. Kas atsitiko? Kas tada yra tie žmonės?

Išsiaiškinkite, ko reikalauja naujosios NVO ir kaip jos veikia, pvz., Žmogaus teisių organizacija, Moterų judėjimas dėl gyvūnų teisių, aplinkosaugos ar taikos organizacijos.

Kaip įsikuria NVO?

Ar žinote nevyriausybinių organizacijų, susikūrusių per pastaruosius metus?

Kokie yra skirtumai tarp NVO, laikomų visuomeninio judėjimo dalimi, ir judėjimų, kurie nėra NVO?

Iš savo patirties prisiminkite, koks gali būti NVO vaidmuo vietiniame/tarptautiniame lygmenyje?

Demokratinės organizacijos – grėsmė ar palaikymas

Tiek senieji, tiek naujieji judėjimai – tai organizacijos, įtakojančios visuomenę. Iš tiesų organizacijos negali visiškai ignoruoti savo visuomeninės atsakomybės, nes jų pradėti pasikeitimai gali sukelti didelį susidomėjimą ir prisidėti prie mūsų visų indėlio, kuriant naują visuomenę.

Ar galima teigti, kad organizacija pirmiausiai turėti žiūrėti savo, o ne visuomenės interesų?

Yra įprasta organizacijas skirstyti pagal tai, kokiaia įstatymais jos vadovaujasi, pvz. NVO veikia pagal Nevyriausybinių organizacijų įstatymą. Paramos fondai bei asociacijos veikia pagal kitą įstatymą.

Kitas organizacijų skirstymo kriterijus – narystė. Vienos turi apribotą skaičių narių, kitos yra skirtos visiems piliečiams. Be to, galima išskirti organizacijas, siekiančias pakeisti visuomenę ir tas, kurios tik teikia socialines paslaugas. Labiausiai didėja taip vadinamų “veiklos grupių” organizacijų skaičius. Jos patraukia žmones, kurie yra linkę kovoti už tam tikrą organizacijos tikslą. Tie tikslai labai aiškiai apibrėžti ir dažniausiai trumpalaikiai. Kai tikslas pasiekiamas, grupė išyra. Ji taip pat išyra, jei tikslo pasiekti nepasiseka.

Taip pat dar yra politinės grupės, kurias sunku priskirti anksčiau paminėtam skirstymui. Toks pavyzdys galėtų būti “Greenpeace”, kuri yra ir nepelno organizacija ir taip pat organizuoja globalias akcijas, saugant gyvūnus ir gamtą. Tačiau, skirtingai nei veiklos grupių, jų tikslai nėra trumpalaikiai, ir Greenpeace yra labiau suinteresuota ne narių dalyvavimu veikloje, o tuo, kad jie tą veiklą finansuotų. Šios organizacijos struktūra yra visiškai kitokia, nes narių įtaka yra griežtai ribota.

Organizacijų svarba politinėse sistemose yra skirtinga. Kritikai teigia, kad jei organizacijoms suteikiama per daug galių, jų nariai politiniuose procesuose turi daugiau įtakos nei kiti piliečiai, nedalyvaujantys veikloje. Tokiu būdu jie lyg įgyja dvigubą balsą.

Klasikinė demokratija taip ir sukurta, kad žmonės galėtų išreikšti savo nuomonę per balsavimą bei politines partijas. Problema ta, kaip visuomenė žiūri į organizacijų galimybes daryti įtaką visuomenei, kad ši įtaka nebūtų stipresnė už kitų piliečių.

Santykiai tarp organizacijų ir valdžios gali būti trijų rūšių – **dominuojančios, pavaldūs ir abipusiškai priklausomi**. Dominavimas – organizacijos sprendžia ir turi tikrąją valdžią politinėje sistemoje, o kitos struktūros – politinės partijos ar vyriausybės – atlieka pasyvų vaidmenį. Kita vertus, jei politinės partijos ar valdžios struktūros kontroliuoja organizacijas ir pastarosios gali įtvirtinti savo sprendimus tik joms pritarus, organizacijų vaidmuo yra pavaldus. Abipusė priklausomybė būna tada, kai tiek organizacijos, tiek valdžios struktūros turi tam tikrą įtaką, bet nė viena šalis nedominuoja.

Tai, kuri iš šių trijų santykių formų yra tipiškiausia tam tikrai visuomenei, priklauso nuo to, kaip organizacijos buvo įkurtos. Jei organizacijos įsikuria valdžios struktūrų iniciatyva, jos dažniausiai yra pavaldžios. Kitais atvejais santykiai yra dominuojantys arba abipusiškai priklausomi. Švedijos organizacijos daugiausiai kuriamos oponuoti vyriausybei bei valdžiai.

Ar tai blogai, ar gerai, kai organizacijos gyvavimas priklauso nuo valdžios?

Kiek įtakos turi tai, kad organizacija yra finansuojama vietinės valdžios?

Ar gali šiais laikais organizacija išsiversti be valstybės paramos?

Palyginkite senuosius ir naujuosius judėjimus. Ar jų organizacijos kuriamos tuo pačiu būdu?

Kodėl jaunosios kartos piliečius patraukia naujieji visuomeniniai judėjimai?

Visuomeniniai judėjimai ir žiniasklaida

Tiesioginė demokratija remiasi žmonių susirinkimo ir diskusijų principu, kai visuomenei svarbius klausimus sprendžia aktyvūs piliečiai. Reikia išsiaiškinti, kokiais klausimais galima diskutuoti. Atstovaujamoji demokratija reikalauja, kad būtų nepriklausoma žiniasklaida, nagrinėjanti politiką ir jos atstovus bei pateikianti piliečiams informaciją.

Praeito amžiaus pabaigai būdinga tai, kad dauguma organizacijų turėjo visuomenės informavimo strategiją. Judėjimai priklausomi nuo žiniasklaidos, o pastaroji naudojasi jų akcijomis dėmesiui patraukti. Ši taisyklė ypač tinka Greenpeace, naujakurių, „medžių apkabintojų“, Norago judėjimų aktyvistams. Taip pat čia reikėtų paminėti gyvūnų apsaugos bei teisės į prieglobstį judėjimus.

Žiniasklaida svarbi judėjimui mobilizuoti. Kaip ir kitos organizacijos, naujieji judėjimai bendraudamos su aktyvistais naudojami moderniomis technologijomis – internetu bei mobiliaisiais telefonais. Taip pat šiuo būdu perduodama informacija.

Informacijos kanalų kontrolė – labai svarbus valdžios šaltinis. Tie, kas kontroliuoja žiniasklaidą, nustato realybės vaizdą. Savininkas nusprendžia, ką ir kaip pateikti. Taigi nuosavybė yra labai svarbus dalykas.

Žiniasklaidos versle nuosavybė dažniausiai yra multinacionalinė, net jeigu rinkoje ir dominuoja Amerikos interesai bei JAV žiniasklaidos gigantai. Iš penkių didžiausių žiniasklaidos kompanijų, turinčių 7–15 mlrd. metinę apyvartą, tik viena yra ne JAV. Visos jos užima stiprias pozicijas pramogų industrijoje, bet taip pat joms priklauso ir naujienų perdavimo priemonės. Nuosavybė tapo vis koncentruotesnė.

Kaip žiniasklaida atspindi visuomeninius judėjimus?

Kodėl žiniasklaida domisi naujais judėjimais?

Kodėl naujieji judėjimai labai stengiasi pakliūti į žiniasklaidos akiratį?

Globali žurnalistika

Naujienų perdavimas – tai ypatinga sritis, per pastaruosius metus patraukusi daug dėmesio. Kaip tarptautinė naujienų perdavimo sistema keičia darbą? Pagrindinis naujienų srautas perteikiamas per didžiausias naujienų agentūras, tokias kaip AP, UPI, Reuter ir AFP. Be to, 80 % naujienų reportažų pereina per Londoną, Paryžių ir Niujorką, kur sprendžiama, kurias naujienas perduoti. Tokios sistemos rezultatas yra tas, kad dauguma naujienų būna apie Vakarų šalis, o žinios iš besivystančių šalių dažniausiai būna apie karus ir nelaimės. Be to, dėl globalizacijos naujienos visame pasaulyje supanašėjo. Vis daugiau žmonių visame pasaulyje gali stebėti tokius naujienų kanalus, kaip CNN bei Sky News.

Dažnai žiniasklaida siekia suformuoti tam tikrą visuomenės nuomonę, veikiančią politikų nutarimus. Žiniasklaidos tikslas – informuoti visuomenę bei jos institucijas, o jos neoficialusis tikslas yra kurti žinias. Sutelkdama dėmesį į kai kurias problemas, žiniasklaida gali priversti valdžios atstovus priimti sprendimus.

Aišku, yra ir tam tikrų su žiniasklaida konkuruojančių jėgų. Šiai grupei priklauso ir daugelis NVO. Pagrindinė problema yra ta, kad jos, norėdamos perduoti savo idėjas bei požiūrius, yra priklausomos nuo žiniasklaidos dėmesio.

Ar tikite, kad visa iš žiniasklaidos gaunama informacija yra teisinga?

Kam priklauso žiniasklaidos priemonės jūsų šalyje?

Kokį pasaulio vaizdą, jūsų nuomone, perduoda didžiausios, tarptautinės naujienų kompanijos?

Kaip žiniasklaida vaizduoja visuomeninius judėjimus?

Ar žiniasklaida rodo pakankamai dėmesio naujesiems judėjimams?

Kokia to priežastis?

Teisė į demonstracijas

Kartais Vakarų pasaulį sudrebina žiaurios riaušės. Žiniasklaida tada dramatiškai perteikia visus įvykius. Girdėti balsų, abejojančių demonstracijų teise. Tie, kuriems nepatinka protestai, savęs klausia: “Kodėl jie nepalieka Pasaulio banko bei Tarptautinio valiutų fondo ramybėje? Jie gi padeda vargšams ir neturtingoms šalims.”

Pasaulio bankas skelbia, kad jis turi naują strategiją, kaip kovoti su skurdu. Beveik parengti skolų nurašymo bei AIDS vakcinacijos planai. Banko bei TVF atstovai teigia, kad juos žeidžia žmonių grupių iš turtingų šalių protestai. Iš tikrųjų tie žmonės neturi nė menkausio supratimo apie skurstančius Afrikos ar Azijos gyventojus.

Protestus organizuojančios organizacijos, pvz., bažnyčios, profsąjungos bei aplinkosaugos judėjimai dažniausiai puikiai supranta, kokią įtaką Pasaulio banko bei TVF politika turėjo ir tebeturi žmonėms iš neturtingų šalių. Tikėtina, kad protestai tęsis, kol dabartiniai gražūs pažadai nebus įvykdyti. Protestuotojai nori būti tikri, kad žmonės iš skurdžių pasaulio kampelių sulauktų daugiau dėmesio už multinacionalines kompanijas ir bankus.

Ar teisūs tie, kurie protestuoja už vargšų teises, ar Pasaulio bankas, teigdamas galintis visiems užtikrinti geresnes sąlygas?

Ar galima nubrėžti skiriamąją ribą tarp aktyvumo ir chuliganizmo, pasipriešinimo ir terorizmo?

Kartais skiriamoji linija tarp sukilimo ir teroro pasislenka, bet mes nesistengsime aiškintis, kur ta riba baigiasi. Pasistengsime panagrinėti sąvoką “pasipriešinimas”.

Pasipriešinimo kurstytojas kai kam gali būti didvyris, o kitiems – pavojus visuomenei. Pasipriešinimai vyksta nuolat. Tačiau tolerancija pasipriešinimui įvairiais amžiais ir skirtingose kultūrose skiriasi. Pasipriešinimas dažniausiai apibūdinamas kaip neigiamas dalykas, tačiau yra tokių jo formų, kurios siekė ir siekia pakeisti pasaulį ir visuomenę. Šviesioji pasipriešinimo pusė vadinama pokyčiu ir progresu, o tamsioji – smurtu ir terorizmu. Pasipriešinimas Rytų Europoje buvo palankiai vertinamas bei pateisinamas Vakaruose. Tai vėliau paskatino Berlyno sienos griuvimą.

Nepasisekusių pasipriešinimų iniciatoriai dažniausiai laikomi atstumtaisiais ir bepročiais, bet jei jiems pasiseka, jų veikla būna nebe šokiruojanti ar keista, ji tampa teisinga ir priimtina. Nusisekusių pasipriešinimų lyderiai patenka į vadovėlius ir istoriją.

Prasidėjus neramumams, organizacijos būna nustebintos. Taip atsitiko, griuvus Berlyno sienai 1989 m. ir prasidėjus žiaurioms ir kovingoms demonstracijoms prieš Pasaulio prekybos organizaciją (PPO), Pasaulio banką, Tarptautinį valiutų fondą, ES ir G8 šalis. Demonstracijos buvo nesuprastos. Daugelis žmonių laikėsi nuomonės, kad demonstracijos buvo nereikalingos.

Tačiau dauguma žmonių, daugiausiai jauni, ėjo į barikadas kovoti už geresnį pasaulį. Jie nebuvo suprasti. Ko jie siekė?

Galima apibendrinti protesto judėjimų reikalavimus:

Vyresniosios kartos atstovai reikalavo, kad **nebebūtų teršiama aplinka**.

Didžiosios demokratinės institucijos turi būti demokratiškesnės ir skaidresnės. Buvo manoma, kad jas (ypač PB ir TVF) valdo didieji koncernai ir kelios didžiosios pramoninės valstybės.

PPO privalo baigti rodyti palankumą industriniam pasauliui. Pasaulinė prekybos organizacija pirmiausia panaikino prekybos barjerus tose srityse, kur išsivysčiusios šalys yra gana stiprios ir įvedė apribojimus, kur besivystančios šalys galėtų su jomis konkuruoti (žemės ūkis ir tekstilė).

Vakarų žemės ūkio subsidijos, derinamos su jų pagrindiniais ekonomikos interesais, nebeturėtų daryti įtakos galvijų auginimui. Bauginantys snukio ir nagų ligų protrūkiai ES šalyse padarė daug žalos didelėms fermoms. Reikėjo paskersti tūkstančius galvijų.

Laisvos konkurencijos, kainų reguliavimo panaikinimo ir privatizacijos reikalavimai neturėtų būti taip drastiškai taikomi. Šie reikalavimai buvo taikomi visų šalių ekonomikos politikai, bet šalys, pradėjusios radikalius pokyčius ekonomikoje, tapo politiškai nestabilios.

Ypač greitos apyvartos pasaulinis kapitalas ir atskirų šalių valiutinės spekuliacijos privalo būti stabilizuotos. Dėl to kyla pavojingas disbalansas. Turėtų būti įvestas stabilumo garantas (Tobino mokestis).

Globalizacija – tai grėsmė. Panašu, kad ši problema vienija visus aktyvistus. Globalizacija padaro politikus bejėgius. Kaip pasakė vienas demonstracijos Londone dalyvis: “Globalizacijos procesas neleidžia žmonėms jam daryti įtaką ir riboja jų pasirinkimą.”

Aktyvistų darbotvarkė ne visada yra sklandi. Kartais Vakarų politikai yra kaltinami dėl per didelės valdžios, o kartais – dėl to, kad jiems tos valdžios trūksta.

Kaip jūs suprantate tekste minimus reikalavimus?

Ar jie atitinka jūsų nuomonę?

Ar kurie nors reikalavimai yra neteisingi?

Gal ko nors trūksta?

Šalininkai

Daugelis jaunų žmonių, ieškodami savo vietos gyvenime, ištraukia į naujuosius judėjimus. Juose jie gali rasti prieš ką kovoti. Jauni idealistai atranda ideologinius pamatus, kaip galima patobulinti pasaulį. Bet kaip daugelis maištininkų, idealistai yra neatsiejami nuo dar dviejų kategorijų žmonių – tų, kurie tik ir ieško galimybės sukelti rūpesčių, ir tų, kurie trokšta valdžios.

Mūsų nuomone, demonstracijų dalyvius galima sugrupuoti į tris kategorijas:

Pirmosios grupės atstovai nėra linkę pažeidinėti įstatymų ar imtis kokių nors prievartos veiksmų savo siekiams įgyvendinti.

Antrosios grupės atstovai laiko save Mahatmos Gandžio ar Martino Liuterio Kingo pasekėjais ir tiki pilietiniu nepakantumu. Jie gana triukšmingi ir kartais linkę pažeisti įstatymus.

Trečiosios grupės atstovai demonstracijose dominuoja. Jie nepasitiki laisvuose demokratiškuose rinkimuose išrinkta valdžia ir visuomenės grupėmis, manančiomis, kad rinkimai suteikia pakankamai laisvės Žmonėms išreikšti savo nuomonę.

Riaušių organizacijos

Apžvelgiant NVO, dalyvavusias amžiaus demonstracijose, galima išskirti kelias jų grupes:

Profesinės sąjungos dalyvavo daugelyje demonstracijų ir protesto akcijų, kai kurias jų palaikė. Tačiau profsąjungų kultūra skiriasi nuo jaunatviškų visuomeninių judėjimų ir jų veiklos būdų. Žinoma, dėl kai kurių negerovių vyrauja bendra nuomonė. Jei norima įtakoti politinius lyderius, profsąjungos ir visuomeniniai judėjimai turi stovėti toje pačioje barikadų pusėje.

Reikia išskirti ir aplinkosaugos organizacijas – WWF ir Greenpeace, Friends of the Earth ir Rainforest Action Network.

Kita didelė grupė – vartotojų organizacijos. Dauguma jų veikia besivystančiose šalyse, pvz. Third World Network (Malaizija), ir Focus on the Global South (Filipinai), International Forum on Globalisation bei kitos. Be to, aktyvios yra ir žemdirbių organizacijos. Bei skėtinės organizacijos, tokios kaip Jubilee 2000, vienijančios įvairias organizacijas.

Genujos susitikimo metu pagrindinis protestų organizatorius buvo Genujos visuomeninis forumas. Be to, dar dalyvavo ATTAC! International, Jubilee 2000 pasekėjas, Drop the Debt, ir Indymedia Independent, žiniasklaidos organizacija, pranešanti apie demonstracijas internetu. Genujoje taip pat pasireiškė radikali antiglobalistų grupė Ya Basta!, Globalised Resistance (socialistų organizacija iš D. Britanijos), Italijos organizacija Tute Bianchi (“Visi balti”), bei FAU, Freie Arbeiter Innen Union, Vokietijos radikalų-anarchistų grupuotė.

Dauguma demonstracijos dalyvių atsiribojo nuo “aršiųjų” aktyvistų, kurie dalyvavo tiek Ya Basta!, tiek FAU. Tačiau dėl nedemokratiškos jėgų kišimosi nepasisekė net tiems demonstrantams, kurie laikėsi įstatymų ir tik stengėsi išaiškinti pagrindines problemas.

Attac – tai organizacija, pritraukusi nemažai dėmesio per pastaruosius metus. Ji kritikuoja globalizaciją, besiplėtojančią silpnesniųjų tautų sąskaita. Ji buvo įkurta Prancūzijoje 1998 m. ir greit paplito kitose šalyse. Organizacijos pavadinimas – tai Association for the Taxation of Financial Transaction for the Aid of Citizens (Finansinių transakcijų apmokestinimo piliečių paramai asociacija) santrumpa.

Mintis apmokestinti pinigų srautus kilo amerikiečių ekonomistui Džeimsui Tobinui (James Tobin). Jis manė, kad apmokestinus piniginius pervedimus 0,1 procento, šis mokestis apribotų greičiausias ir pavojingiausias pinigines spekuliacijas. Be to, nuo didelių pervedimų būtų surenkamos didelės sumos, kurios galėtų būti skiriamos besivystančių šalių švietimo ir infrastruktūros vystymui. Tokia yra pagrindinė Tobino mokesčio idėja. Attac organizacijos palaiko šias idėjas, bet pats Tobinas neišreiškė paramos Attac.

Attac taip pat kreipėsi į skolintojus, kad jie nurašytų skurdžiausių šalių skolas ir uždraustų judėjimą į šalis su mažais mokesčiais. Didelis Attac pasiekimas buvo, kai 2001 m. rugsėjo mėn. Lježo susitikime ES finansų ministras nusprendė išiaiškinti, kaip galima būtų apriboti finansines spekuliacijas ir tuos pinigus perduoti besivystančioms šalims.

Po įnirtingų susitikimų Genujoje ir Geteborge, prasidėjo aktyvios diskusijos tarp Attac organizacijų Švedijoje. Nors organizacijos vadovai viešai atsiribojo nuo prievartos veiksnių, vis tiek jie neteisinga buvo tapatinami su Geteburge pasireiškusiu smurtu. Dauguma Attack vadų nori nutraukti bet kokią bedradarbiavimą su smurtautojų grupėmis, tačiau kiti linkę manyti, kad Attack neturėtų nusigręžti nuo tam tikrų grupių. Reikėtų pasistengti jas pakeisti ir nukreipti taikia linkme.

Kai mūsų laikais mes turėtume elgtis su pasipriešinimo judėjimais?

Koks turėtų būti stabilumo ir pasikeitimų poreikio balansas?

Tarp chaoso ir tolerancijos?

Kokie yra naujų ir senųjų pasipriešinimo judėjimų skirtumai?

Kokios šiandieninių pasipriešinimų priežastys?

Kodėl kai kurie judėjimai yra ypač karingi ir agresyvūs??

Ar gali nauji protesto judėjimai iškovoti kokių pokyčių? Kokiose visuomenės sferose?

Jūsų darbo rezultatai ypač svarbūs ir kitiems studijų rateliams, todėl savo diskusijų rezultatus paskelbsime Interneto puslapyje. Jo adresas:

Labai svarbu, kad jūsų grupė apibendrintų savo pastebėjimus ir apmastymus apie demokratijos vystymasi atitinkamoje šalyje.

Apibūdinkite, kaip senieji ir nauji neformalūs judėjimai įtakoja demokratijos vystymasi ateityje.

Svarbiausia, kad kiekviena grupė aptartų, ar studijų rateliai gali užmegzti asmeninius kontaktus su kitų šalių ratelių atstovais. Bendras Interneto puslapis suteiks galimybę prlėtoti tokius kontaktus.